

11.2020

διαΝΕΟσις

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Απολιγνιτοποίηση και Μετάβαση στη Μεταλιγνιτική Εποχή: Τι Πιστεύουν οι Πολίτες των Λιγνιτικών Περιοχών

Εμμανουέλα Δούση, Νίκος Μάντζαρης,
Ιωάννα Θεοδοσίου, Ιόλη Χριστοπούλου

Νοέμβριος 2020

Περιεχόμενα

Ερευνητική ομάδα	3
Σύνοψη	4
Ευρετήριο διαγραμμάτων	5
Η πρόκληση της μετάβασης	8
Ανεργία.....	11
Ποσοστό των εργαζομένων στην εξορυκτική δραστηριότητα.....	12
Κατά κεφαλήν ετήσια παραγωγή λιγνίτη ή λιθάνθρακα.....	14
Δημόσιος διάλογος.....	15
Αποτελέσματα της δημοσκοπικής έρευνας	22
Εξάρτηση από τη λιγνιτική δραστηριότητα.....	22
Η απόφαση της απολιγνιτοποίησης.....	24
Επιπτώσεις της απολιγνιτοποίησης.....	29
Οικονομικοί πόροι.....	35
Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης.....	37
Δημόσια διαβούλευση και Διακυβέρνηση.....	41
Συμπεράσματα	44

Ερευνητική ομάδα

Επιστημονική Σύμβουλος:

Εμμανουέλα Δούση, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συντονιστής:

Νίκος Μάντζαρης, Συνιδρυτής, εταίρος και Αναλυτής πολιτικής, The Green Tank

Μέλη:

Ιωάννα Θεοδοσίου, Συνεργάτιδα πολιτικής, The Green Tank

Ιόλη Χριστοπούλου, Συνιδρύτρια, Εταίρος και Διευθύντρια πολιτικής, The Green Tank

Σύνοψη

Η απόφαση της απολιγνιτοποίησης και η συνεχιζόμενη, ραγδαία μείωση της λιγνιτικής παραγωγής, δημιουργεί νέα δεδομένα για την Κοζάνη, τη Φλώρινα και την Αρκαδία, η οικονομία των οποίων περιστρέφεται γύρω από τον λιγνίτη εδώ και πολλές δεκαετίες. Η παρούσα δημοσκοπική έρευνα έχει ως στόχο να αποτυπώσει τις κυρίαρχες απόψεις των πολιτών αυτών των περιοχών γύρω από την απολιγνιτοποίηση και τις προοπτικές της μετάβασης σε ένα άλλο παραγωγικό μοντέλο στη μεταλιγνιτική εποχή.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, οι πολίτες καταλογίζουν ευθύνες στις κυβερνήσεις για τις καθυστερήσεις και την ολιγωρία στη λήψη αποφάσεων, με αποτέλεσμα οι τοπικές κοινωνίες των λιγνιτικών περιοχών να βρίσκονται σήμερα μπροστά σε διογκωμένα προβλήματα έχοντας ελάχιστο χρόνο για να τα αντιμετωπίσουν. Οι πολίτες των λιγνιτικών περιοχών αναγνωρίζουν ότι η απολιγνιτοποίηση αποτελεί ευκαιρία για αλλαγή του αναπτυξιακού μοντέλου και προτάσσουν την αγροτική παραγωγή και τις τεχνολογίες καθαρής ενέργειας ως τους πιο βασικούς πυλώνες της μεταλιγνιτικής εποχής. Ωστόσο, η απολιγνιτοποίηση προκαλεί στους περισσότερους πολίτες αρνητικά συναισθήματα, ενώ σε ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό, οι πολίτες εμφανίζονται απαισιόδοξοι σχετικά με το μέλλον των τοπικών οικονομιών, την αναμενόμενη αύξηση της ανεργίας και τη φυγή των νέων.

Η έρευνα εντόπισε πολύ περιορισμένη γνώση των πολιτών σχετικά με τις προτάσεις που περιλαμβάνονται στο Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης το οποίο έθεσε η κυβέρνηση σε δημόσια διαβούλευση όπως και για την ίδια την ύπαρξη της δημόσιας διαβούλευσης, ενώ σύγχυση επικρατεί σε ό,τι αφορά το ύψος των διαθέσιμων οικονομικών πόρων για την υλοποίηση της μετάβασης. Τέλος, στο κομβικό ζήτημα της διακυβέρνησης, οι πολίτες αποζητούν ένα λιγότερο συγκεντρωτικό μοντέλο που να στηρίζεται περισσότερο στην τοπική αυτοδιοίκηση και λιγότερο στην κεντρική κυβέρνηση.

Ευρετήριο διαγραμμάτων

- Διάγραμμα 1.** Συνολικό ποσοστό ανεργίας στις λιγνιτικές περιφέρειες σε κάθε ένα από τα 20 κράτη-μέλη στα οποία ο λιθάνθρακας ή ο λιγνίτης αποτελεί μέρος του μείγματος ηλεκτροπαραγωγής τους..... 11
- Διάγραμμα 2.** Θέσεις εργασίας στην εξόρυξη λιγνίτη και λιθάνθρακα και το μερίδιό τους στην απασχόληση σε όλους τους τομείς της βιομηχανίας πλην κατασκευών στα 10 κράτη-μέλη της ΕΕ-27 που εξορύσσουν λιγνίτη ή λιθάνθρακα ή και τα δύο..... 13
- Διάγραμμα 3.** Ετήσια παραγωγή λιγνίτη και λιθάνθρακα και ετήσια παραγωγή λιγνίτη και λιθάνθρακα ανά κάτοικο εξορυκτικών περιφερειών για κάθε ένα από τα 10 κράτη-μέλη που εξορύσσουν λιγνίτη ή λιθάνθρακα ή και τα δύο 14
- Διάγραμμα 4.** Μηνιαία παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη την περίοδο Ιανουάριος-Οκτώβριος 2019 και 2020..... 19
- Διάγραμμα 5.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Σε ποιον βαθμό εξαρτώνται τα εισοδήματα του νοικοκυριού σας από το λιγνιτικό εργοστάσιο της ΔΕΗ της περιοχής σας;» 23
- Διάγραμμα 6.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Έχει τύχει να ακούσετε ότι θα κλείσουν όλα τα λιγνιτικά εργοστάσια της ΔΕΗ στη χώρα μας; Ότι θα γίνει η λεγόμενη «απολιγνιτοποίηση»;»..... 24
- Διάγραμμα 7.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Μήπως γνωρίζετε μέχρι πότε πρέπει να κλείσουν όλα τα λιγνιτικά εργοστάσια της ΔΕΗ (δηλαδή και της περιοχής σας);»..... 25
- Διάγραμμα 8.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Για ποιους λόγους θεωρείτε ότι θα κλείσουν οι λιγνιτικές μονάδες της ΔΕΗ; (τους 2 πιο σημαντικούς)»..... 27
- Διάγραμμα 9.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Εσείς προσωπικά έχετε θετικά ή αρνητικά συναισθήματα για το κλείσιμο των λιγνιτικών εργοστασίων της ΔΕΗ;»..... 27

- Διάγραμμα 10.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Εσείς πιστεύετε ότι η απολιγνιτοποίηση έπρεπε να έχει γίνει νωρίτερα, είναι τώρα ο σωστός χρόνος ή μπορεί να γίνει και αργότερα;» 28
- Διάγραμμα 11.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Πολλοί υποστηρίζουν ότι τα προβλήματα του λιγνίτη στην παραγωγή ηλεκτρισμού ήταν φανερά εδώ και 10 χρόνια τουλάχιστον, ωστόσο δεν είχε γίνει κάποια προετοιμασία για τη μετάβαση στην εποχή που δεν θα παράγουμε πια λιγνίτη. Ποιος θεωρείτε ότι ευθύνεται περισσότερο για την καθυστέρηση στον σχεδιασμό της επόμενης μέρας στην περιοχή σας;» 29
- Διάγραμμα 12.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στην ποιότητα της ατμόσφαιρας;» 30
- Διάγραμμα 13.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στη δημόσια υγεία;» 30
- Διάγραμμα 14.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στο φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής;» 31
- Διάγραμμα 15.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής;» 32
- Διάγραμμα 16.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στο εισόδημα του νοικοκυριού σας;» 33
- Διάγραμμα 17.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποια θεωρείτε ότι είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που πιθανόν να προκύψουν από το κλείσιμο των λιγνιτικών εργοστασίων της ΔΕΗ;» 34
- Διάγραμμα 18.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Γνωρίζετε ή έχετε ακούσει ότι υπάρχουν σημαντικές χρηματοδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ελληνικό κράτος για τον μετασχηματισμό της οικονομίας των λιγνιτικών περιοχών και τη μετάβαση στη μεταλιγνιτική εποχή;» 35
- Διάγραμμα 19.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Μήπως γνωρίζετε πόσα περίπου είναι αυτά τα χρήματα;» 36
- Διάγραμμα 20.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με την άποψη ότι η απολιγνιτοποίηση είναι μια ευκαιρία για αλλαγή του αναπτυξιακού μοντέλου της περιοχής σας;» 37
- Διάγραμμα 21.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιο σημαντικά στοιχεία ώστε να είναι επιτυχημένη η μετάβαση της περιοχής σας στην μεταλιγνιτική εποχή; (Έως 2 απαντήσεις)» 38

- Διάγραμμα 22.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα σημαντικότερα μέτρα που πρέπει να έχει ένα σχέδιο απολιγνιτοποίησης; (Έως 2 απαντήσεις)»..... 39
- Διάγραμμα 23.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποιες εναλλακτικές οικονομικές δραστηριότητες θεωρείτε ότι μπορούν και πρέπει να αναπτυχθούν στην περιοχή σας; (Έως 3 επιλογές)»..... 40
- Διάγραμμα 24.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Γνωρίζετε ότι γίνεται δημόσια διαβούλευση για το θέμα της μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή, δηλαδή πως οι περιοχές που παράγουν λιγνίτη θα προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, με βάση το σχέδιο της κυβέρνησης;»..... 41
- Διάγραμμα 25.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Μήπως γνωρίζετε τι περιλαμβάνει αυτό το σχέδιο;» 42
- Διάγραμμα 26.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Εσείς σκοπεύετε να συμμετάσχετε σε αυτή τη δημόσια διαβούλευση που διαρκεί ως τις 10 Νοεμβρίου;»..... 42
- Διάγραμμα 27.** Απαντήσεις στην ερώτηση: «Και τέλος ποιος πιστεύετε ότι πρέπει να έχει τον έλεγχο της υλοποίησης και τη διαχείριση των χρηματικών πόρων;»..... 43

Η πρόκληση της μετάβασης

Στις 23 Σεπτεμβρίου 2019 από το βήμα του ΟΗΕ ο Πρωθυπουργός της χώρας ανακοίνωσε το κλείσιμο όλων των λιγνιτικών μονάδων της χώρας το αργότερο έως το 2028. Η απόφαση αυτή εξειδικεύτηκε αργότερα τόσο στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ)¹ όσο και στο νέο επιχειρησιακό σχέδιο της ΔΕΗ² με τη δέσμευση για απόσυρση όλων των υφιστάμενων λιγνιτικών μονάδων έως το 2023 και λειτουργία μόνο της νέας, υπό κατασκευή σήμερα, λιγνιτικής μονάδας «Πτολεμαΐδα 5» έως το 2028.³ Πρόκειται αναμφισβήτητα για μια ιστορική απόφαση για την ενεργειακή και κλιματική πολιτική της χώρας.

Η απολιγνιτοποίηση προβλέπεται να βελτιώσει δραστικά τις κλιματικές επιδόσεις της χώρας, πράγμα που γίνεται περισσότερο κατανοητό αν αναλογιστεί κανείς ότι σύμφωνα με τα στοιχεία που καταθέτουν οι χώρες στη Σύμβαση-Πλαίσιο του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC), την περίοδο 1990-2017 ο λιγνίτης ήταν υπεύθυνος για το 34% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που προέρχονται από όλους τους τομείς της ελληνικής οικονομίας μαζί. Το ποσοστό αυτό είναι το 3ο υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση μετά από τη Βουλγαρία και την Πολωνία.

Με τον μετριασμό της κλιματικής κρίσης να βρίσκεται στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής πολιτικής και τη φιλοδοξία για τη μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου να έχει αυξηθεί μετά τη Συμφωνία του Παρισιού, τα τελευταία χρόνια έχει αναθεωρηθεί η σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία. Η προσπάθεια επίτευξης του στόχου για το 2030 οδήγησε στην αναθεώρηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών (ΕΣΕΔΕ) και την επακόλουθη αύξηση του κόστους των δικαιωμάτων ρύπων. Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια για εξαίρεση της Ελλάδας και χορήγηση δωρεάν δικαιωμάτων εκπομπών για τις λιγνιτικές μονάδες, η λιγνιτική βιομηχανία ήρθε αντιμέτωπη με μία νέα, αναντίστρεπτα

¹ Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ), <https://bit.ly/3eMq25W>

² ΔΕΗ, Δελτίο Τύπου 16.12.2019, «Τις μεσοπρόθεσμες στρατηγικές της προτεραιότητες και τις οικονομικές προοπτικές του 2020 παρουσίασε η ΔΕΗ» <https://bit.ly/3ngdxCu>

³ Η νέα μονάδα θα λειτουργήσει ως λιγνιτική έως το 2028 το αργότερο. Σύμφωνα με τη ΔΕΗ, η μονάδα έως το 2028 θα μετατραπεί σε άλλη τεχνολογία ηλεκτροπαραγωγής. Εξετάζονται οι τεχνολογίες καύσης ορυκτού αερίου, βιομάζας και απορριμμάτων.

αρνητική οικονομική πραγματικότητα,⁴ που συνέβαλε στην απόφαση της απολιγνιτοποίησης.

Η απόφαση αυτή συνοδεύεται από δύο μεγάλες προκλήσεις. Η πρώτη αφορά στον τρόπο με τον οποίο θα αντικατασταθεί η ηλεκτρική ενέργεια την οποία προσέφερε έως τώρα ο λιγνίτης. Θα πάρει το ορυκτό αέριο την κυρίαρχη θέση που είχε ο λιγνίτης τις προηγούμενες δεκαετίες ή το ενεργειακό κενό που θα προκύψει από την πλήρη απεξάρτηση από τον λιγνίτη θα καλυφθεί από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας σε συνδυασμό με τεχνολογίες αποθήκευσης ενέργειας; Το σημαντικό αυτό ερώτημα δεν θα απασχολήσει την παρούσα μελέτη.

Πέρα όμως από την ενεργειακή, η χώρα βρίσκεται μπροστά και σε μια δεύτερη μεγάλη πρόκληση που έχει ισχυρά χαρακτηριστικά κοινωνικής δικαιοσύνης. Ποιο θα είναι το μέλλον των τοπικών κοινωνιών στις λιγνιτικές περιοχές που για δεκαετίες θυσιάζαν το περιβάλλον, την υγεία και την ποιότητα ζωής τους για να τροφοδοτούν τη χώρα με ηλεκτρική ενέργεια;

Η πρόκληση αφορά ευρύτερα την Ευρώπη, ειδικά μετά τον Δεκέμβριο του 2019, όταν ανακοινώθηκε η νέα Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία (European Green Deal), η οποία αποτελεί τη νέα αναπτυξιακή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) με κεντρικό στόχο να καταστήσει την Ευρώπη την πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρο έως το 2050. Αναγνωρίζοντας την οικονομική και κοινωνική πρόκληση που το εγχείρημα ενέχει η στρατηγική αυτή επιδιώκει «να μη μείνει κανείς πίσω» στον δρόμο του μετασχηματισμού ολόκληρης της ευρωπαϊκής οικονομίας προς την κλιματική ουδετερότητα. Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία ενσωματώνει, συνεπώς, την έννοια της δίκαιης μετάβασης, κατά προτεραιότητα, των λιγνιτικών περιφερειών αλλά και όσων άλλων επηρεάζονται από τις αλλαγές που σχεδιάζονται. Ήδη από τη Συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα, η έννοια της δίκαιης μετάβασης έχει ήδη καταγράψει μία δυναμική πορεία, με πυκνές εξελίξεις σε ευρωπαϊκό αλλά και εθνικό επίπεδο.⁵

Δεδομένου όμως του εμπροσθοβαρούς χαρακτήρα της απολιγνιτοποίησης στην Ελλάδα, η επίτευξη του στόχου της δίκαιης μετάβασης, καθίσταται ακόμα πιο δύσκολη.

Η απόφαση της απολιγνιτοποίησης επηρεάζει άμεσα την Κοζάνη, τη Φλώρινα και την Αρκαδία όπου εξορύσσεται και καίγεται λιγνίτης από τη δεκαετία του '50. Ειδικότερα αφορά πέντε λιγνιτικούς δήμους στους οποίους πραγματοποιείται εξόρυξη λιγνίτη και είναι εγκατεστημένες οι λιγνιτικές μονάδες

⁴ The Green Tank, Σεπτέμβριος 2019, «Τα οικονομικά των ελληνικών λιγνιτικών μονάδων: Τέλος εποχής», <https://bit.ly/3eN8Yg8>

⁵ The Green Tank (2020) «Δίκαιη Μετάβαση: Ιστορικό, εξελίξεις και προκλήσεις σε Ελλάδα και Ευρώπη» <https://bit.ly/3pQYGHU>

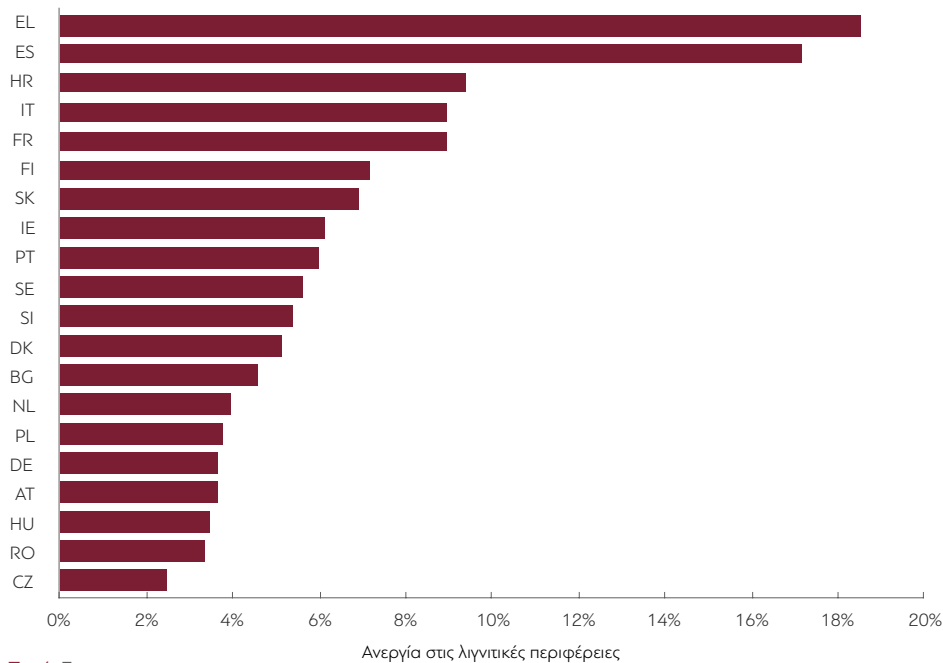
της χώρας. Πρόκειται για τους δήμους Εορδαίας και Κοζάνης στην περιφερειακή ενότητα Κοζάνης, Αμυνταίου και Φλώρινας στην περιφερειακή ενότητα Φλώρινας και Μεγαλόπολης στην περιφερειακή ενότητα Αρκαδίας. Πρόκειται για πέντε δήμους σε τρεις περιφερειακές ενότητες των οποίων η οικονομία είναι βαθιά εξαρτημένη από τη λιγνιτική δραστηριότητα. Το μέγεθος της πρόκλησης της μετάβασης σε αυτές τις περιοχές αναδεικνύεται καλύτερα μέσα από τη σύγκρισή τους με αντίστοιχες στην ΕΕ-27 ως προς συγκεκριμένους δείκτες και παρουσιάζεται ακολούθως. Σημειώνεται ότι υπάρχουν 96 συνολικά περιφέρειες στην ΕΕ-27 όπου εξορύσσεται ή καίγεται λιγνίτης ή λιθάνθρακας⁶ ή λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα και οι δύο δραστηριότητες, εκ των οποίων 31, όπου λαμβάνει χώρα εξόρυξη των δύο αυτών στερεών καυσίμων.

⁶ Πρόκειται για τα δύο κύρια στερεά καύσιμα που χρησιμοποιούνται στην ηλεκτροπαραγωγή. Διαφέρουν κυρίως στη θερμογόνο δύναμη με τον λιθάνθρακα να έχει μεγαλύτερη.

Ανεργία

Η πρόκληση της μετάβασης είναι μεγαλύτερη σε περιφέρειες που έχουν ήδη υψηλά ποσοστά ανεργίας. Η Δυτική Μακεδονία είναι η πρώτη περιφέρεια σε ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα εδώ και πολλά χρόνια, κατάσταση που έχει επιδεινωθεί τα τελευταία χρόνια με τη σταδιακή μείωση της λιγνιτικής παραγωγής η οποία αποτελεί μέχρι σήμερα την κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα της περιοχής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτά η σύγκριση της ανεργίας στις δύο λιγνιτικές περιοχές της Ελλάδας με τις αντίστοιχες άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Για να γίνει η σύγκριση ανάμεσα στα κράτη-μέλη ανακτήθηκαν αρχικά τα πλέον πρόσφατα δεδομένα για την ανεργία σε κάθε μία από τις 96 λιγνιτικές περιφέρειες καθώς και ο αντίστοιχος οικονομικά ενεργός πληθυσμός από στοιχεία της Eurostat.⁷ Αθροίζοντας τα δεδομένα για όλες τις λιγνιτικές περιφέρειες σε κάθε κράτος-μέλος, υπολογίστηκε το συνολικό ποσοστό ανεργίας στις λιγνιτικές περιφέρειες ανά κράτος-μέλος. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.

Διάγραμμα 1: Συνολικό ποσοστό ανεργίας στις λιγνιτικές περιφέρειες σε κάθε ένα από το 20 κράτη-μέλη στα οποία ο λιθάνθρακας ή ο λιγνίτης αποτελεί μέρος του μείγματος ηλεκτροπαραγωγής τους

⁷ Eurostat. Unemployment rate by NUTS 2 regions (Ποσοστό ανεργίας σε επίπεδο περιφερειών NUTS 2). <https://bit.ly/3e1oKmL> και Eurostat. Economically active population by sex, age and NUTS 2 regions (Οικονομικά ενεργός πληθυσμός ανά φύλο, ηλικία σε επίπεδο περιφερειών NUTS 2) <https://bit.ly/2Zq1msy>

Παρατηρούμε ότι η Ελλάδα και η Ισπανία έχουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στις λιγνιτικές περιφέρειές τους (με 18,5% και 17,2% αντίστοιχα), ως άμεση συνέπεια του γεγονότος ότι οι δύο λιγνιτικές περιφέρειες της Ελλάδας (Δυτική Μακεδονία και Πελοπόννησος) και η Ανδαλουσία και η Καστίλλη-Λα Μάντσα στην Ισπανία έχουν αντίστοιχα το πρώτο (27%), έκτο (14,4%), δεύτερο (23%) και τρίτο (18,2%) υψηλότερο ποσοστό ανεργίας μεταξύ των 96 λιγνιτικών περιφερειών στην ΕΕ-27. Από την άλλη πλευρά, οι λιγνιτικές περιφέρειες στην Τσεχία και τη Ρουμανία έχουν τα χαμηλότερα συνολικά ποσοστά ανεργίας, 2,5% και 3,4%, αντίστοιχα. Η μετάβαση στη μεταλιγνιτική περίοδο, συνεπώς, στις ελληνικές περιφέρειες ξεκινά από μία ήδη δυσμενή συγκριτικά θέση για την τοπική κοινωνία σε σχέση με αντίστοιχες περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

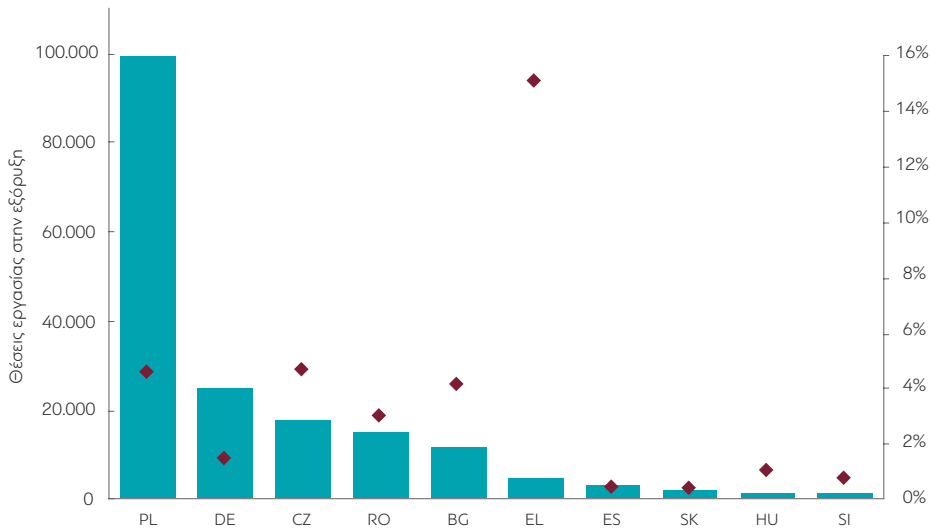
Ποσοστό των εργαζομένων στην εξορυκτική δραστηριότητα

Θα ήταν ευνόητο να υποθέσει κάποιος ότι τη μεγαλύτερη πρόκληση της μετάβασης αντιμετωπίζουν οι περιφέρειες και οι χώρες με τον μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων στη λιγνιτική δραστηριότητα. Ωστόσο, αυτό το νούμερο δεν επαρκεί για την εκτίμηση του μεγέθους της πρόκλησης. Το 2018 το Joint Research Centre (JRC) παρουσίασε έκθεση που περιλάμβανε μεγάλη ποικιλία δεδομένων για καθεμιά από τις 31 περιφέρειες (NUTS-2) της ΕΕ-27 στις οποίες εξορύσσεται λιγνίτης ή λιθάνθρακας.⁸ Αξιοποιώντας τα δεδομένα της έκθεσης αυτής για τον απόλυτο αριθμό των εργαζομένων στα ορυχεία λιγνίτη και λιθάνθρακα και αυτά της Eurostat για τους εργαζόμενους σε όλη τη βιομηχανία σε αυτές τις περιφέρειες (πλην κατασκευών) ηλικίας μεταξύ 15 και 64 ετών⁹, υπολογίστηκε το ποσοστό των εργαζομένων στα ορυχεία λιγνίτη και λιθάνθρακα σε καθεμιά από τις 31 περιφέρειες (NUTS-2) της ΕΕ-27 που λαμβάνει χώρα τέτοια δραστηριότητα επί του συνόλου των εργαζομένων στη βιομηχανία. Στη συνέχεια αθροίζοντας τα δεδομένα για όλες τις εξορυκτικές περιφέρειες κάθε κράτους-μέλους, υπολογίζεται το ποσοστό των εργαζομένων στην εξορυκτική δραστηριότητα στο σύνολο των εργαζομένων στη βιομηχανία αυτών των περιφερειών σε επίπεδο κρατών-μελών. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2.

⁸ JRC, 2018. "EU coal regions: opportunities and challenges ahead" <https://bit.ly/34BGSzv>

⁹ Eurostat. Employment by age, economic activity and NUTS 2 regions (NACE Rev. 2) <https://bit.ly/2RqHUsh>

Διάγραμμα 2: Θέσεις εργασίας στην εξόρυξη λιγνίτη και λιθάνθρακα και το μερίδιό τους στην απασχόληση σε όλους τους τομείς της βιομηχανίας πλην κατασκευών στα 10 κράτη-μέλη της ΕΕ-27 που εξορύσσουν λιγνίτη ή λιθάνθρακα ή και τα δύο

Πηγή: JRC, Eurostat (2017) και ίδια επεξεργασία.

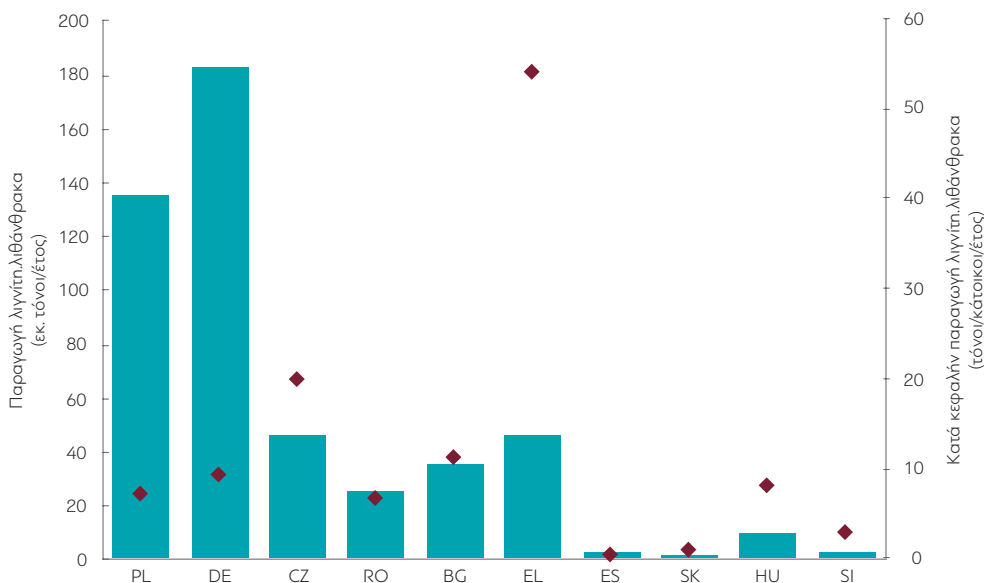
Παρατηρείται ότι η Πολωνία έχει τον μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων στην εξόρυξη λιγνίτη και λιθάνθρακα με σχεδόν 100.000 θέσεις εργασίας και το δεύτερο (μαζί με την Τσεχία) υψηλότερο ποσοστό αυτών των θέσεων εργασίας στο σύνολο των εργαζομένων στη βιομηχανία σε αυτές τις περιοχές (4,6%). Η Γερμανία έχει τον δεύτερο μεγαλύτερο αριθμό ανθρακωρύχων στην ΕΕ-27 (24.731), αλλά το ποσοστό τους σε όλη τη βιομηχανία των επτά εξορυκτικών περιφερειών της βρίσκεται κάτω του μέσου όρου (1,53%). Στην Ελλάδα, όμως, η βιομηχανία εξόρυξης λιγνίτη έχει με διαφορά το μεγαλύτερο ποσοστό στην ΕΕ-27, καθώς καταλαμβάνει το 15% της απασχόλησης σε όλους τους βιομηχανικούς τομείς των 2 λιγνιτικών περιοχών της. Και αυτό παρά το γεγονός ότι έχει μόνο 4.919 εργαζόμενους στα λιγνιτικά ορυχεία, αριθμός σημαντικά χαμηλότερος από τον αντίστοιχο της Τσεχίας (18.000), της Ρουμανίας (15.042) και της Βουλγαρίας (11.764), οι οποίες όμως έχουν χαμηλότερα ποσοστά εργαζομένων στα ορυχεία λιγνίτη και λιθάνθρακα. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν τον αυξημένο βαθμό εξάρτησης των ελληνικών λιγνιτικών περιοχών από τη λιγνιτική δραστηριότητα σε σύγκριση με αντίστοιχες περιφέρειες άλλων λιγνιτοπαραγωγών χωρών, ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι στις λιγνιτικές περιοχές της Ελλάδας η λιγνιτική δραστηριότητα έχει πιο κυρίαρχο ρόλο στην τοπική βιομηχανία.

Κατά κεφαλήν ετήσια παραγωγή λιγνίτη ή λιθάνθρακα

Ένα επιπλέον μέτρο σύγκρισης για τον βαθμό εξάρτησης των τοπικών οικονομιών από την εξορυκτική δραστηριότητα αποτελεί η κατά κεφαλήν ετήσια παραγωγή λιγνίτη ή λιθάνθρακα. Αν δύο περιφέρειες εξορύσσουν παραπλήσιες ποσότητες λιγνίτη ή λιθάνθρακα, η παύση της εξορυκτικής δραστηριότητας θα αποτελέσει πιθανότατα μικρότερη πρόκληση για την περιφέρεια εκείνη όπου η κατά κεφαλήν ετήσια παραγωγή είναι μεγαλύτερη. Συνεπώς, δεν αρκεί να γνωρίζουμε απλά το συνολικό μέγεθος παραγωγής λιγνίτη ή λιθάνθρακα σε μία περιφέρεια ή χώρα

Αξιοποιώντας τα στοιχεία της έκθεσης του JRC για την ετήσια εξορυσόμενη ποσότητα λιγνίτη ή λιθάνθρακα για καθεμιά από τις 31 τέτοιες περιφέρειες της ΕΕ-27 καθώς και τα στοιχεία της Eurostat για τον πληθυσμό τους,¹⁰ υπολογίζεται η κατά κεφαλήν παραγωγή για όλες τις περιφέρειες. Προσθέτοντας τα δεδομένα για όλες τις περιφέρειες ενός κράτους-μέλους υπολογίζεται το ίδιο μέγεθος για το κάθε κράτος-μέλος. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3.

Διάγραμμα 3: Ετήσια παραγωγή λιγνίτη και λιθάνθρακα και ετήσια παραγωγή λιγνίτη και λιθάνθρακα ανά κάτοικο εξορυκτικών περιφερειών για κάθε ένα από τα 10 κράτη-μέλη που εξορύσσουν λιγνίτη ή λιθάνθρακα ή και τα δύο

Πηγή: Δεδομένα από JRC, Eurostat (2017) και ίδια επεξεργασία.

¹⁰ Eurostat. Population on 1 January by age, sex and NUTS 2 region. <https://bit.ly/2V07Zkv>

Παρά το γεγονός ότι η Γερμανία και η Πολωνία εξορύσσουν με διαφορά τις μεγαλύτερες ποσότητες στην ΕΕ-27 (183 και 135,3 εκατομμύρια τόνους ετησίως, αντίστοιχα), έχουν μικρότερη παραγωγή ανά κάτοικο των περιοχών όπου αξιοποιείται ο λιγνίτης και ο λιθάνθρακας, από άλλες χώρες που παράγουν μικρότερες ποσότητες. Την πρώτη θέση έχει με μεγάλη διαφορά η Γερμανία καθώς της αντιστοιχούν 54 τόνοι εξορυσσόμενου λιγνίτη ετησίως ανά κάτοικο των δύο λιγνιτικών της περιοχών.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι ελληνικές λιγνιτικές περιφέρειες έχουν αθροιστικά τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας ανάμεσα σε όλα κράτη-μέλη που καίνε λιγνίτη ή λιθάνθρακα, η λιγνιτική δραστηριότητα με όρους θέσεων εργασίας είναι συγκριτικά πιο κυρίαρχη ανάμεσα σε όλες τις βιομηχανικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα τοπικά, ενώ οι εξορυσσόμενες ποσότητες λιγνίτη στην Ελλάδα είναι κατά πολύ μεγαλύτερες σε σχέση με τον πληθυσμό των περιοχών.

Με βάση λοιπόν την παραπάνω συγκριτική ανάλυση ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ καθίσταται σαφές ότι η πρόκληση της μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών της Ελλάδας είναι πολύ μεγάλη. Επιπλέον, με βάση το χρονοδιάγραμμα απόσυρσης των λιγνιτικών μονάδων, η Ελλάδα θα γίνει η πρώτη λιγνιτοπαραγωγός χώρα στην ΕΕ που θα απεξαρτηθεί από τον λιγνίτη, πράγμα που καθιστά την πρόκληση ακόμα μεγαλύτερη.

Δημόσιος διάλογος

Η απόφαση για την απολιγνιτοποίηση αποτέλεσε σίγουρα μία πολύ σημαντική είδηση που ήταν αναμενόμενο ότι θα απασχολήσει τον δημόσιο διάλογο ειδικά σε τοπικό επίπεδο στις δύο λιγνιτικές περιφέρειες χωρίς ωστόσο να είναι σαφές με ποιο πρόσημο θα αποδοθεί η σημασία της απόφασης. Από τον Σεπτέμβριο του 2019 που ανακοινώθηκε η απόφαση για απολιγνιτοποίηση της Ελλάδας, η πλειοψηφία των τοπικών ΜΜΕ των λιγνιτικών περιοχών της χώρας εστιάζουν στις αρνητικές επιπτώσεις της απολιγνιτοποίησης στις τοπικές οικονομίες. Οι οπτικές και τα θέματα στα οποία επικεντρώνονται οι δημόσιες τοποθετήσεις ποικίλουν. Από τα κεντρικά θέματα που φαίνεται να απασχολούν τη δημόσια σφαίρα είναι η απώλεια θέσεων εργασίας καθώς και η ενδεχόμενη φυγή των νέων.^{11,12,13,14,15} Ωστόσο, υπάρχουν και άλλοι προβληματισμοί.

¹¹ Kozan.gr, Νοέμβριος 2019, «JRC: Ισχυρός κοινωνικός αντίκτυπος στην Ελλάδα από την απολιγνιτοποίηση λόγω ήδη μεγάλης ανεργίας – Προδιαγραφές για εγκατάσταση CCS η Πτολεμαίδα V» <https://bit.ly/2U8Sw0e>

¹² Kozani.tv, Νοέμβριος 2020, «Κραυγή αγωνίας από τον Ιάκωβο Παντελίδη για τις αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία της περιοχής από το lockdown αλλά και την απολιγνιτοποίηση» <https://bit.ly/35giYLz>

¹³ ΕφΣυν, Ιούνιος 2020, «Βίαιη η μετάβαση στη μεταλιγνιτική εποχή» <https://bit.ly/3pilR6S>

¹⁴ Καθημερινή, Ιούλιος 2020, «Αποψη: Η πραγματική εικόνα για την απολιγνιτοποίηση» <https://bit.ly/35ggdKs>

¹⁵ Φεβρουάριος 2020, Ανοικτή επιστολή του προέδρου της ΓΕΝΟΠ ΔΕΗ, Γιώργου Αδαμίδη <https://bit.ly/32xNhM5>

Πολλοί αρθρογράφοι και φορείς εκφράζουν την άποψη ότι η απολιγνιτοποίηση θα θέσει σε κίνδυνο την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας, αυξάνοντας παράλληλα την εξάρτηση της Ελλάδας από γειτονικές χώρες για εισαγωγές ηλεκτρικής ενέργειας.¹⁶

Καθώς η θέρμανση των κατοίκων σε τέσσερις από τους πέντε δήμους όπου εξορύσσεται λιγνίτης στην Ελλάδα (Κοζάνη, Πτολεμαΐδα, Αμύνταιο και Μεγαλόπολη) εξασφαλίζεται μέσω συστημάτων τηλεθέρμανσης που τροφοδοτούνται από τις λιγνιτικές μονάδες, μεγάλη ανησυχία επικρατεί γύρω από το μέλλον της θέρμανσης των κατοίκων, και ιδιαίτερα το κόστος εναλλακτικών λύσεων,¹⁷ μετά την απόσυρση των λιγνιτικών μονάδων.¹⁸ Από την πρώτη στιγμή μετά την απόφαση για πλήρη απεξάρτηση από τον λιγνίτη, το ζήτημα αποτέλεσε αντικείμενο φορτισμένων συζητήσεων μέσα στα δημοτικά συμβούλια των λιγνιτικών πόλεων,¹⁹ κοινοβουλευτικών ερωτήσεων από τοπικούς βουλευτές,^{20,21} αλλά και μακροχρόνιων διαπραγματεύσεων μεταξύ των δημάρχων των λιγνιτικών δήμων, των περιφερειάρχων και της κυβέρνησης.²²

Μεγάλες διαστάσεις έχουν λάβει, επίσης, στη δημόσια συζήτηση οι λόγοι που οδήγησαν στην απόφαση για την απολιγνιτοποίηση και οι επιλογές του παρελθόντος που σχετίζονται με αυτή. Στη συζήτηση αυτή πρωτοστατούν οι εκπρόσωποι των εργαζομένων στη λιγνιτική βιομηχανία που εκφράζουν την άποψη ότι η απόσυρση των λιγνιτικών μονάδων δεν αποφασίστηκε γιατί ήταν αναγκαία είτε για περιβαλλοντικούς είτε για οικονομικούς λόγους, αλλά για να προωθηθεί η ανάπτυξη της βιομηχανίας του ορυκτού αερίου.²³ Ισχυρίζονται μάλιστα ότι η προώθηση του ορυκτού αερίου στη θέση του λιγνίτη αποτελεί σχέδιο από το 2013 όταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να θέσει ως έτος βάσης το 2013 για την επιλεξιμότητα των κρατών-μελών για δωρεάν δικαιώματα εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής, απόφαση που στέρησε δωρεάν δικαιώματα εκπομπών από τη λιγνιτική βιομηχανία της χώρας κατά την

¹⁶ Kafeneio-megalopolis.gr, Αύγουστος 2020, «Η Απολιγνιτοποίηση και οι επιπτώσεις στις περιοχές των λιγνιτικών Μονάδων» <https://bit.ly/2lgTfK1>

¹⁷ Δημοτική Ραδιοφωνία Τρίπολης, Ιούλιος 2020, «Χριστογιαννόπουλος: Ποια είναι η πραγματικότητα για Τηλεθέρμανση και Φυσικό Αέριο» <https://bit.ly/2UerQv6>

¹⁸ Έθνος, Απρίλιος 2020, «Δυτική Μακεδονία: Κόντρες με τη ΔΕΗ για την τηλεθέρμανση» <https://bit.ly/38xρAav>

¹⁹ Kafeneio-megalopolis.gr, Ιούλιος 2020 «Το Δημοτικό Συμβούλιο Μεγαλόπολης καταψήφισε το μνημόνιο του Δημάρχου για το φυσικό αέριο και θα προχωρήσει σε μελέτη για τρόπους θέρμανσης» <https://bit.ly/3pdNWvS>

²⁰ Κοινοβουλευτική ερώτηση Οδυσσέα Κωνσταντινόπουλου, 6.8.2020 με θέμα: «Τηλεθέρμανση Μεγαλόπολης» <https://bit.ly/3eHd6yc>

²¹ Κοινοβουλευτική ερώτηση Θεοπίστης Πέρκα με θέμα: «State of the art: Ενώ όλη η Ευρώπη επενδύει σε τηλεθερμάνσεις εμείς πετάμε εκατομμύρια επενδυμένο κεφάλαιο στο έργο της τηλεθέρμανσης Φλώρινας για να κάνουμε στροφή στο παρελθόν», <https://bit.ly/3lic2mU>

²² ΥΠΕΝ, δελτίο Τύπου 1.7.2020 «Συμφωνία για βιώσιμη λύση στα ζητήματα των τηλεθερμάνσεων στη Δυτική Μακεδονία» <https://bit.ly/3pfpeLB>

²³ Έθνος, Φεβρουάριος 2020, «Γιώργος Αδαμίδης, πρόεδρος ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ: / Γιώργος Αδαμίδης, πρόεδρος ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ: "Φιάσκο" της κυβέρνησης, δεν "βγαίνει" η απολιγνιτοποίηση το 2023» <https://bit.ly/36hpotg>

αναθεώρηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών. Επιπλέον, για να ενισχύουν τον ισχυρισμό περί μη αναγκαιότητας της απολιγνιτοποίησης αναφέρονται συχνά στο παράδειγμα της Γερμανίας που αποφάσισε να απεξαρτηθεί πλήρως από τον λιγνίτη και τον λιθάνθρακα το 2038,²⁴ προβληματισμό που υιοθετούν και πολλοί άλλοι τόσο από τη Δυτική Μακεδονία²⁵ όσο και από την Πελοπόννησο,²⁶ ζητώντας παράλληλα τη συνέχιση λειτουργίας των λιγνιτικών μονάδων έως και το 2050.

Στον δημόσιο διάλογο αποτυπώνονται και οι τοποθετήσεις των πολιτικών κομμάτων. Η αξιωματική αντιπολίτευση υπερτονίζει τις αρνητικές επιπτώσεις της απολιγνιτοποίησης στην απασχόληση στις λιγνιτικές περιοχές,²⁷ ενώ υιοθετεί πολλές από τις θέσεις του συνδικαλιστικού χώρου συνδέοντας την απόφαση της κυβέρνησης για απολιγνιτοποίηση με σχέδιο προώθησης του ορυκτού αερίου, χαρακτηρίζοντας παράλληλα τη μετάβαση ως «ανέφικτη» και «καταστροφική» για τους εργαζόμενους την τοπική κοινωνία και οικονομία.²⁸ Επιπλέον, υπεραμύνεται του προηγούμενου Εθνικού Σχεδιασμού για την Ενέργεια και το Κλίμα που εκπονήθηκε από την ίδια και προέβλεπε το 17% της ηλεκτροπαραγωγής (ή 9,3 TWh) να προέρχεται από τον λιγνίτη το 2030.²⁹ Καταλήγει μάλιστα να ζητήσει από τον πρωθυπουργό «να υποχωρήσει από τη σκανδαλώδη επιλογή του που ευνοεί λίγους και εκλεκτούς, που υποθηκεύει συνολικά την ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της χώρας»³⁰ αλλά και ειδικότερα να αλλάξει το χρονοδιάγραμμα της απόσυρσης των λιγνιτικών μονάδων.³¹

Σε παρόμοιο μήκος κύματος κινείται και το Κίνημα Αλλαγής χαρακτηρίζοντας λανθασμένη και πρόχειρη την απόφαση της απολιγνιτοποίησης,³² και ζητώντας επίσης την παράταση λειτουργίας όλων των υφιστάμενων λιγνιτικών μονάδων από το 2023 στο 2030, χωρίς ωστόσο να καταθέτει συγκεκριμένη πρόταση που να προσδιορίζει τον χρόνο παύσης της λιγνιτικής λειτουργίας της υπό κατασκευή νέας λιγνιτικής μονάδας «Πτολεμαΐδα 5».³³

²⁴ Energypress.gr, Μάρτιος 2020, «Δυτ. Μακεδονία: Το «φάντασμα» της απολιγνιτοποίησης σκιάζει το μέλλον» <https://bit.ly/32uPPuq>

²⁵ Δυτική, Ιούνιος 2020, «Ε. Καρλόπουλος: Τελικά, γιατί κλείνουν οι λιγνιτικές μονάδες της Δυτικής Μακεδονίας;» <https://bit.ly/36sK3Lc>

²⁶ Energypress.gr, Ιούνιος 2020, "Πετράκος: Οι θέσεις και οι προτάσεις δράσης της παράταξης μας ενάντια στη βίαιη απολιγνιτοποίηση", <https://bit.ly/3lgPNgZ>

²⁷ Τα Νέα, Οκτώβριος 2020, «Τσίπρας: Κίνδυνος να νεκρώσει η Δυτική Μακεδονία από την απολιγνιτοποίηση» <https://bit.ly/2lnXAvd>

²⁸ Αυγή, Μάρτιος 2020, «Σ. Φάμελλος: Η απολιγνιτοποίηση Μητσοτάκη σημαίνει κοινωνική καθίζηση στις λιγνιτικές περιοχές» <https://bit.ly/2GPoThq>

²⁹ Αυγή, Σεπτέμβριος 2019, «Απολιγνιτοποίηση; Ναι. Πώς;» <https://bit.ly/35dM0eX>

³⁰ iefimerida.gr, Φεβρουάριος 2020, «Άγρια κόντρα κυβέρνησης-ΣΥΡΙΖΑ για την απολιγνιτοποίηση της ΔΕΗ» <https://bit.ly/2lqgwjt>

³¹ Tyrosthesis.gr, Σεπτέμβριος 2020, «Να αλλάξει το χρονοδιάγραμμα για την απολιγνιτοποίηση ζήτησε ο Τζανακόπουλος» <https://bit.ly/3nn97dp>

³² Worldenergynews.gr Ιούνιος 2020, Γ. Αρβανιτίδης (ΚΙΝΑΛ): Αλλαγή πλεύσης στην απολιγνιτοποίηση με ρήτρα Βιώσιμης Ανάπτυξης <https://bit.ly/35hNSDo>

³³ Ιούνιος 2020, Εισαγωγική Ομιλία της Προέδρου του Κινήματος Αλλαγής Φώφης Γεννηματά στην τηλεσυζήτηση με θέμα: «Δίκαιη και ομαλή μετάβαση στην Μετα-Λιγνιτική Εποχή στην Δυτική Μακεδονία» <https://bit.ly/3eJQnBy>

Από την άλλη μεριά, η κυβέρνηση αιτιολογεί την απόφαση απολιγνιτοποίησης στη βάση της προστασίας του περιβάλλοντος και του κλίματος αλλά και της έλλειψης οικονομικής βιωσιμότητας των λιγνιτικών μονάδων. Εξάλλου, δεν εκδηλώθηκε απολύτως κανένα ενδιαφέρον για την αγορά τους από επενδυτές στις δύο απόπειρες που έγιναν για την πώλησή τους το 2019.³⁴ Επιπλέον, τόσο η κυβέρνηση όσο και η ΔΕΗ διευκρινίζουν ότι η περίπτωση της Γερμανίας είναι διαφορετική καθώς η θερμογόνο δύναμη του γερμανικού λιγνίτη είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή του ελληνικού, κι επομένως υπάρχουν λιγνιτικές μονάδες στη Γερμανία που είναι ακόμα κερδοφόρες σε αντίθεση με την ελληνική πραγματικότητα, όπου η λιγνιτική βιομηχανία ζημιώνει τη ΔΕΗ κατά 200-300 εκατ. ευρώ ετησίως.^{35,36}

Κι ενώ οι λόγοι που οδήγησαν στην απόφαση της απολιγνιτοποίησης αποτελούν ακόμα κεντρικό ζήτημα στον δημόσιο διάλογο, η λιγνιτική παραγωγή στην Ελλάδα τους τελευταίους μήνες έχει σχεδόν καταρρεύσει, με το κενό, -το οποίο ήταν μικρότερο λόγω μειωμένης ζήτησης- να καλύπτεται κυρίως από ΑΠΕ και αυξημένες εισαγωγές ηλεκτρικής ενέργειας και δευτερευόντως από ορυκτό αέριο.³⁷ Κύριος λόγος της μείωσης της ηλεκτροπαραγωγής από λιγνίτη ήταν οι υψηλές τιμές διοξειδίου του άνθρακα στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών.³⁸ Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του ΑΔΜΗΕ,³⁹ τους πρώτους εννέα μήνες του 2020 η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη εμφανίζει μείωση 50,6% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019 (βλ. Διάγραμμα 4), χρονιά κατά την οποία και πάλι ο λιγνίτης βρέθηκε σε ιστορικό ναδίρ. Ο πρόεδρος της ΔΕΗ προβλέπει ότι το 2020 θα κλείσει με μόλις 5,5 TWh παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας προερχόμενης από τον λιγνίτη, ενώ η 8η Ιουνίου 2020 ήταν η πρώτη μέρα από τη δεκαετία του 1950 που ο λιγνίτης είχε μηδενική συνεισφορά στην κάλυψη της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα.

³⁴ In.gr, Φεβρουάριος 2020 «Συνεχίζεται η κόντρα Χατζηδάκη και ΣΥΡΙΖΑ για την «απολιγνιτοποίηση»» <https://bit.ly/2InarOp>

³⁵ Capital.gr Φεβρουάριος 2020, «Κ. Χατζηδάκης: Ο λιγνίτης κατέληξε από διαμάντι και πετράδι να γίνει βαρίδι της ΔΕΗ» <https://bit.ly/3ljLdyl>

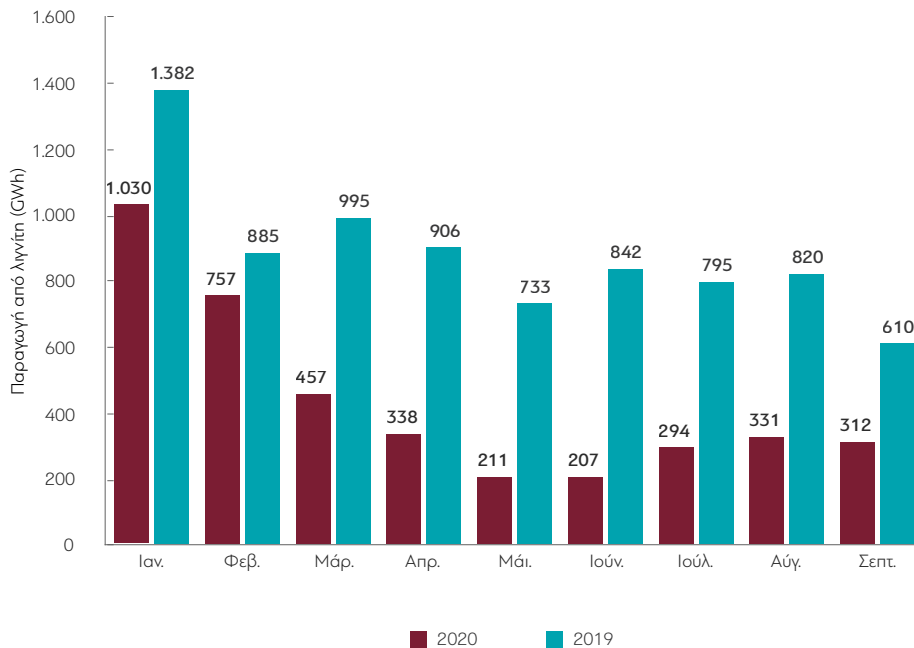
³⁶ Business Energy, Φεβρουάριος 2020, «Γιώργος Στάσης: Με οικονομικά κριτήρια κλείνουν τα λιγνιτικά» <https://bit.ly/3lm7D2g>

³⁷ The Green Tank, Σεπτέμβριος 2020, «Απολιγνιτοποίηση: 1 χρόνος μετά» <https://bit.ly/2UzrZJL>

³⁸ Οι ημερήσιες τιμές των δικαιωμάτων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων εκπομπών ρύπων παρουσιάζονται εύληπτα στο ακόλουθο δυναμικό διάγραμμα του βρετανικού think-tank για το κλίμα Ember <https://ember-climate.org/data/carbon-price-viewer/>

³⁹ Ανεξάρτητος Διαχειριστής Μεταφοράς Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΑΔΜΗΕ) www.admie.gr

Διάγραμμα 4: Μηνιαία παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη την περίοδο Ιανουάριος-Οκτώβριος 2019 και 2020

Πηγή: ΑΔΜΗΕ

Η πτωτική αυτή πορεία του λιγνίτη και του λιθάνθρακα είναι κοινή σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Με βάση την ανάλυση του βρετανικού think-tank για το κλίμα Ember η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη και λιθάνθρακα στην ΕΕ-27 έπεσε κατά 32% το πρώτο εξάμηνο του 2020 σε σχέση με την ίδια περίοδο το 2019.⁴⁰

του 2019 ως της νέας αναπτυξιακής στρατηγικής της ΕΕ-27, το μέλλον προβλέπεται ακόμα πιο δυσσιώνο για τη βιομηχανία λιγνίτη και λιθάνθρακα. Η ΕΕ-27 βρίσκεται κοντά σε συμφωνία για αύξηση της κλιματικής φιλοδοξίας για το 2030 επιδιώκοντας μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά τουλάχιστον 55% σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, 15 ποσοστιαίες μονάδες περισσότερο από τον προηγούμενο στόχο μείωσης για το 2030 κατά 40%. Για τη συμμόρφωση με τον νέο στόχο θα αναθεωρηθούν μια σειρά από ευρωπαϊκές οδηγίες και κανονισμοί, μεταξύ των οποίων και η οδηγία για το χρηματιστήριο ρύπων (Οδηγία ΕΣΕΔΕ). Αναμένεται ότι οι αλλαγές που θα συμφωνηθούν θα οδηγήσουν σε περαιτέρω αύξηση των τιμών διοξειδίου του άνθρακα ώστε να μειωθούν περισσότερο οι εκπομπές

⁴⁰ Ember, Ιούλιος 2020, «Renewables beat fossil fuels: A half-yearly analysis of Europe's electricity transition», <https://bit.ly/38uFNgH>

των μεγάλων ρυπαντών, όπως είναι οι μονάδες ηλεκτροπαραγωγής από λιγνίτη και λιθάνθρακα.

Παρά την προαναφερθείσα ραγδαία απολιγνιτοποίηση που ήδη συντελείται στην Ελλάδα, η ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων στις λιγνιτικές περιοχές της χώρας, οι οποίες θα στηρίξουν τη μετάβαση των τοπικών οικονομιών σε βιώσιμη κατεύθυνση μετά την οριστική παύση της λιγνιτικής δραστηριότητας, εξακολουθεί να παραμένει δευτερεύον ζήτημα στον δημόσιο διάλογο.

Οι εξελίξεις όμως τρέχουν και ο σχεδιασμός για την επόμενη μέρα βρίσκεται υπό διαμόρφωση. Η κυβέρνηση κατέθεσε προς δημόσια διαβούλευση το Σχέδιο Αναπτυξιακής Μετάβασης (ΣΔΑΜ)⁴¹ των λιγνιτικών περιοχών το οποίο περιλαμβάνει μια σειρά από εμβληματικές επενδύσεις με στόχο την αναζωογόνηση των τοπικών οικονομιών και την αναπλήρωση των θέσεων εργασίας που θα χαθούν λόγω της απολιγνιτοποίησης.

Η Ελλάδα δεν είναι η μόνη χώρα που βρίσκεται σε αυτή την περίοδο σχεδιασμού. Καθώς η λιγνιτική παραγωγή στην ΕΕ-27 πέφτει και η δέσμευση για αλλαγή ενεργειακού μοντέλου ισχυροποιείται, η πρόβλεψη για μία δίκαιη μετάβαση, χωρίς αποκλεισμούς έρχεται στο επίκεντρο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε τον Ιανουάριο του 2020 έναν Μηχανισμό Δίκαιης Μετάβασης με τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης και τη μόχλευση πρόσθετων πόρων ως αναπόσπαστο τμήμα του επενδυτικού πλάνου για τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Αυτή την περίοδο βρίσκεται υπό διαπραγμάτευση ανάμεσα στους τρεις θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο νέος Κανονισμός για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, το οποίο θα αποτελέσει τον βασικό χρηματοδοτικό πυλώνα της μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών ολόκληρης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε αυτή την κρίσιμη συγκυρία και μέσα στο ιδιαίτερα συγκρουσιακό κλίμα που περιγράφηκε παραπάνω αποκτά ιδιαίτερη σημασία η διερεύνηση των σκέψεων των ίδιων των κατοίκων των λιγνιτικών περιοχών, οι οποίοι άλλωστε θα είναι αυτοί που πρωτίστως θα ευεργετηθούν από μια επιτυχημένη μετάβαση ή που θα υποστούν τις συνέπειες λανθασμένων επιλογών, παραλείψεων και καθυστερήσεων. Η ενεργός συμμετοχή τους άλλωστε τόσο στον σχεδιασμό όσο και στη διακυβέρνηση της μετάβασης στη φάση της υλοποίησης μέσω των εκπροσώπων τους αποτελεί προαπαιτούμενο για την επιτυχία της μετάβασης όπως δείχνουν τα επιτυχημένα παραδείγματα από την Ευρώπη, ενώ επιβάλλεται κιόλας από τον νέο Κανονισμό για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης. Συγκεκριμένα ο νέος Κανονισμός

⁴¹ Δημόσια διαβούλευση για το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών» <https://bit.ly/36pt4sW> <http://www.opengov.gr/minenv/?p=11201>

αναφέρει ότι στην κατάρτιση και την υλοποίηση των λεγόμενων «Εδαφικών Σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης» που θα καταθέσουν προς έγκριση τα κράτη-μέλη πρέπει να μετέχουν οι «οικείοι» εταίροι,⁴² οι οποίοι σύμφωνα με το άρθρο 6 του ευρωπαϊκού Κανονισμού Κοινών Διατάξεων (ΚΚΔ) υπάγονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. αστικές και άλλες δημόσιες αρχές·
2. οικονομικοί και κοινωνικοί εταίροι·
3. σχετικοί φορείς που εκπροσωπούν την κοινωνία των πολιτών, περιβαλλοντικοί εταίροι και φορείς που είναι υπεύθυνοι για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης, των θεμελιωδών δικαιωμάτων, των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, της ισότητας των φύλων και της καταπολέμησης των διακρίσεων.

⁴² Ιανουάριος 2020, Πρόταση ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ για τη θέσπιση του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης, (άρθρο 7, παράγραφος 3) <https://bit.ly/2loHmlq>

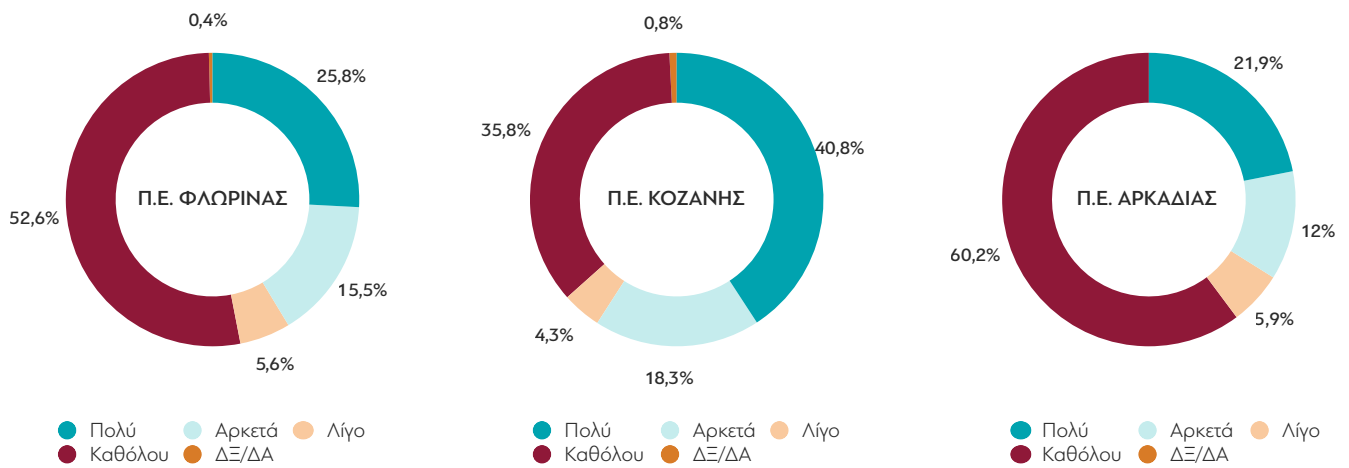
Αποτελέσματα της δημοσκοπικής έρευνας

Κάτω από τις συνθήκες που περιγράφηκαν παραπάνω πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα με τηλεφωνικές συνεντεύξεις βάσει ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου σε δείγμα 802 ατόμων 17 ετών και άνω από τις τρεις περιφερειακές ενότητες Κοζάνης, Φλώρινας και Αρκαδίας όπου εξορύσσεται και καίγεται λιγνίτης για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Η έρευνα διεξήχθη από 18 ερευνητές και 3 επόπτες της εταιρίας MARC Α.Ε. την περίοδο 21-29 Οκτωβρίου 2020, πριν ολοκληρωθεί η δημόσια διαβούλευση για το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης η οποία έληξε στις 10 Νοεμβρίου 2020. Χρησιμοποιήθηκε ειδικό λογισμικό Wombat & Queueometrics για κατ' οίκον εργασία ερευνητών και εποπτών με ζωντανή παρακολούθηση της εργασίας πεδίου σε πραγματικό χρόνο. Εφαρμόστηκε πολυσταδιακή τυχαία δειγματοληψία με χρήση κωτα βάσει φύλου, ηλικίας και γεωγραφικής κατανομής ενώ το μέγιστο στατιστικό σφάλμα εκτιμάται ότι ανέρχεται σε +/- 3,46%.

Εξάρτηση από τη λιγνιτική δραστηριότητα

Ο μεγάλος βαθμός εξάρτησης των τοπικών οικονομιών από τον λιγνίτη που περιγράφηκε παραπάνω αποτυπώθηκε και στις απαντήσεις καθώς τα εισοδήματα του 44,1% των ερωτηθέντων σχετίζονται αρκετά ή πολύ με τη λιγνιτική δραστηριότητα. Η εξάρτηση αυτή ήταν μεγαλύτερη στην Π.Ε. Κοζάνης με 59,1% ενώ ειδικά στον δήμο Εορδαίας τα εισοδήματα 3 στους 4 ερωτηθέντες εξαρτώνται αρκετά ή πολύ από τον λιγνίτη. Τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν μικρότερα στην Π.Ε. Φλώρινας (41,3%) και την Π.Ε. Αρκαδίας (33,9%).

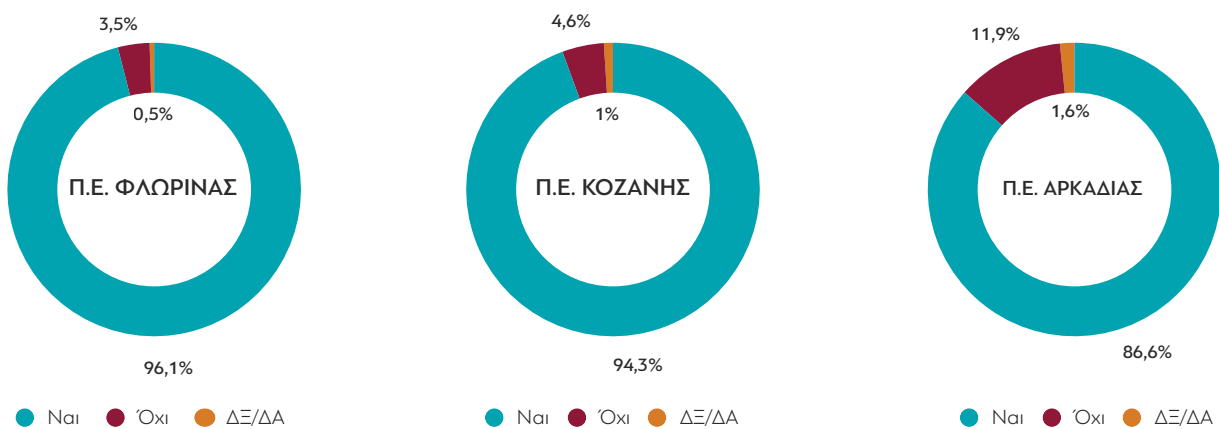
Διάγραμμα 5. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Σε ποιον βαθμό εξαρτώνται τα εισοδήματα του νοικοκυριού σας από το λιγνιτικό εργοστάσιο της ΔΕΗ της περιοχής σας;»

Η απόφαση της απολιγνιτοποίησης

Καθώς η απόφαση της απολιγνιτοποίησης απασχολεί ευρύτερα τον δημόσιο διάλογο στις λιγνιτικές περιοχές, δεν αποτελεί έκπληξη ότι το 92% των ερωτηθέντων τη γνωρίζει. Τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 96,1% στην Π.Ε. Φλώρινας, 94,3% στην Π.Ε. Κοζάνης, ενώ οι κάτοικοι της Π.Ε. Αρκαδίας εμφανίζονται ελαφρώς λιγότερο ενημερωμένοι με 86,6%. Τα συγκριτικά μικρότερα αυτά ποσοστά στην Αρκαδία προέρχονται από τον δήμο Τρίπολης (85,5%) και κυρίως από τους λοιπούς δήμους της Π.Ε. Αρκαδίας (75,5%), όπου η λιγνιτική δραστηριότητα δεν έχει τόσο κεντρικό ρόλο, ενώ στον δήμο Μεγαλόπολης που εξαρτάται βαθιά από τον λιγνίτη, το 95,5% των ερωτηθέντων γνωρίζει για την απόφαση της απολιγνιτοποίησης.

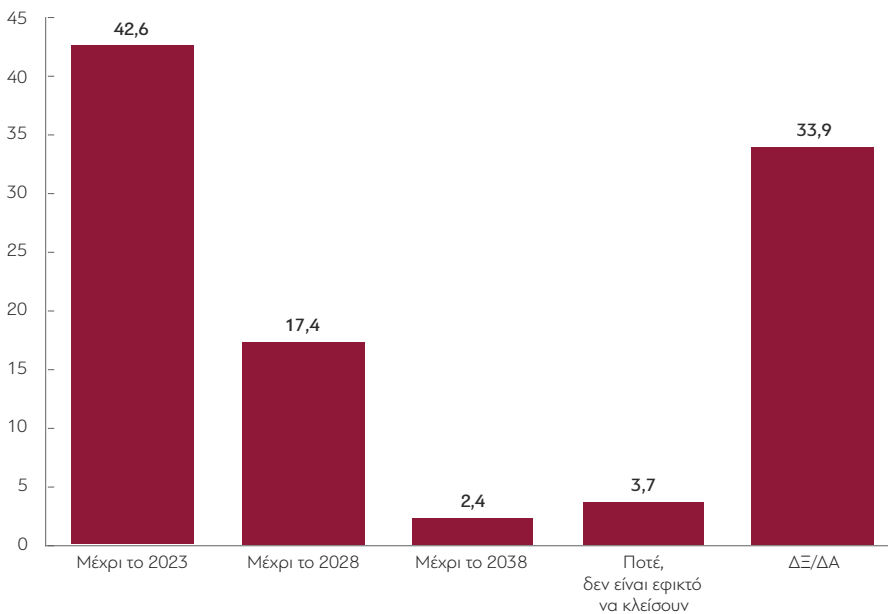
Διάγραμμα 6. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Έχει τύχει να ακούσετε ότι θα κλείσουν όλα τα λιγνιτικά εργοστάσια της ΔΕΗ στη χώρα μας; Ότι θα γίνει η λεγόμενη «απολιγνιτοποίηση»»;

Ωστόσο, σύγχυση και άγνοια επικρατεί σε ό,τι αφορά το χρονοδιάγραμμα ολοκλήρωσης της διαδικασίας απολιγνιτοποίησης. Παραπάνω από το ένα τρίτο των ερωτηθέντων (33,9%) δηλώνει ότι δεν γνωρίζει την ακριβή ημερομηνία της προγραμματισμένης παύσης της λιγνιτικής δραστηριότητας. Και πάλι, το μεγαλύτερο ποσοστό άγνοιας εμφανίζεται στην Π.Ε. Αρκαδίας (45,1%) και ειδικά στους δήμους που δεν σχετίζονται άμεσα με τη λιγνιτική δραστηριότητα (50,2% στον δήμο Τρίπολης και 68,6% στους λοιπούς δήμους πλην Μεγαλόπολης, όπου μόνο το 24,2% δεν γνωρίζει την ακριβή ημερομηνία απολιγνιτοποίησης). Το 42,6% θεωρεί ότι οι λιγνιτικές μονάδες θα σταματήσουν να λειτουργούν το 2023. Το 17,4% των ερωτηθέντων έχει συγκρατήσει το 2028 που ανακοίνωσε ο Πρωθυπουργός στη σύνοδο του ΟΗΕ τον Σεπτέμβριο του 2019 ως τη βασική ημερομηνία για την πλήρη απεξάρτηση από τον λιγνίτη. Υπενθυμίζεται ότι το 2028 αποτελεί τη χρονιά

κατά την οποία θα σταματήσει τη λειτουργία της η «Πτολεμαΐδα 5», η τελευταία λιγνιτική μονάδα της ΔΕΗ που αυτή τη στιγμή βρίσκεται ακόμα υπό κατασκευή. Ένα μικρό ποσοστό (2,4%) φαίνεται να έχει παρασυρθεί από τις συνεχείς αναφορές στον δημόσιο διάλογο στο παράδειγμα της Γερμανίας και αναφέρει το 2038 ως έτος της πλήρους απεξάρτησης από τον λιγνίτη, ενώ το 3,7% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι δεν είναι εφικτό να κλείσουν οι λιγνιτικές μονάδες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το ποσοστό αυτό μεγιστοποιείται στον δήμο Εορδαίας της Π.Ε. Κοζάνης με 7,3%. Σημειώνεται ότι η Εορδαία (Πτολεμαΐδα) ουσιαστικά άρχισε να αναπτύσσεται με την έναρξη της λιγνιτικής δραστηριότητας τη δεκαετία του 1950, σε αντίθεση με άλλες μεγάλες πόλεις της Δυτικής Μακεδονίας που προϋπήρχαν της λιγνιτικής δραστηριότητας.

Διάγραμμα 7. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Μήπως γνωρίζετε μέχρι πότε πρέπει να κλείσουν όλα τα λιγνιτικά εργοστάσια της ΔΕΗ (δηλαδή και της περιοχής σας);»

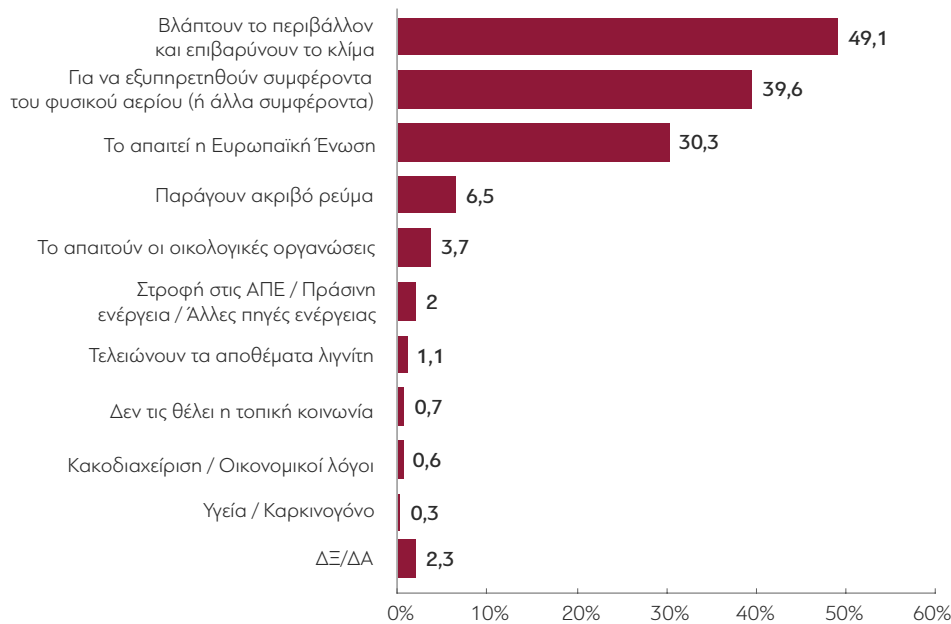
Η προστασία του περιβάλλοντος και του κλίματος θεωρεί η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (49,1%) ότι είναι ο σημαντικότερος λόγος που οδήγησε στην απόφαση για την απολιγνιτοποίηση, ποσοστό που μεγιστοποιείται στην Π.Ε. Φλώρινας με 55,2%, ενώ στην Π.Ε. Κοζάνης έχει το χαμηλότερο ποσοστό μεταξύ των 3 περιφερειακών ενοτήτων με 37,3%. Σημαντική διαφοροποίηση από τους υπόλοιπους δήμους εμφανίζει ο δήμος Εορδαίας όπου λιγότερο από 1 στους 4 ερωτώμενους (24%) θεωρεί ότι η απόφαση της απολιγνιτοποίησης προέκυψε για να προστατευτεί το περιβάλλον και το κλίμα.

Σχεδόν 4 στους 10 ερωτώμενους πιστεύουν ότι η εξυπηρέτηση των συμφερόντων του ορυκτού αερίου είναι ο βασικός λόγος που αποφασίστηκε το κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων. Με βάση την παρακολούθηση του δημόσιου διαλόγου που παρουσιάστηκε νωρίτερα, σημειώνεται ότι η συλλογιστική αυτή αναπτύσσεται κυρίως από τους συνδικαλιστές της ΔΕΗ και τα κόμματα της αντιπολίτευσης. Το ποσοστό αυτό γιγαντώνεται στον δήμο Εορδαίας της Π.Ε. Κοζάνης με 61,7%, ενώ αποτελεί την πρώτη επιλογή των περισσότερων ερωτηθέντων τόσο στον δήμο Μεγαλόπολης με 44,4% όσο και στους μη λιγνιτικούς δήμους της Π.Ε. Κοζάνης με 48,3%.

Ένα σημαντικό ποσοστό (30,3%) των ερωτηθέντων στις 3 λιγνιτικές περιφερειακές ενότητες θεωρεί ότι η απόφαση της απολιγνιτοποίησης επιβάλλεται στην Ελλάδα από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Και πάλι το μέγιστο ποσοστό των ερωτηθέντων που διάλεξαν αυτή την απάντηση βρίσκεται στον δήμο Εορδαίας με 42,9%. Τα υψηλά αυτά ποσοστά πιθανώς να ερμηνεύονται από τη συσχέτιση που μπορεί να έχουν κάνει πολλοί ερωτώμενοι μεταξύ της απόφασης της απολιγνιτοποίησης και της αλματώδους αύξησης των τιμών δικαιωμάτων εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα στο Ευρωπαϊκό Σύστημα Εμπορίας Δικαιωμάτων Εκπομπών ως αποτέλεσμα της πρόσφατης αυστηροποίησης της σχετικής ευρωπαϊκής οδηγίας. Εξάλλου, αναφορές σε αυτή την άνοδο των τιμών έχουν αποτυπωθεί στον τοπικό δημόσιο διάλογο.

Η θεωρία όμως αυτή πιθανόν να μην ισχύει πλήρως δεδομένου ότι μόλις το 6,5% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι οι λιγνιτικές μονάδες κλείνουν γιατί παράγουν ακριβό ρεύμα, εκτός εάν δεν έχει γίνει κατανοητό ότι το κόστος αγοράς δικαιωμάτων εκπομπών επιβαρύνει απευθείας το λειτουργικό κόστος των λιγνιτικών μονάδων και είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο η ηλεκτροπαραγωγή από λιγνίτη έχει καταστεί οικονομικά ασύμφορη. Το ελάχιστο ποσοστό των απαντήσεων που θεωρούν ότι είναι οικονομικοί οι λόγοι που επιτάσσουν το κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων εμφανίζεται στον δήμο Φλώρινας με 4% και το μεγαλύτερο στον δήμο Μεγαλόπολης με 10,6%.

Διάγραμμα 8. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Για ποιους λόγους θεωρείτε ότι θα κλείσουν οι λιγνιτικές μονάδες της ΔΕΗ; (τους 2 πιο σημαντικούς)»

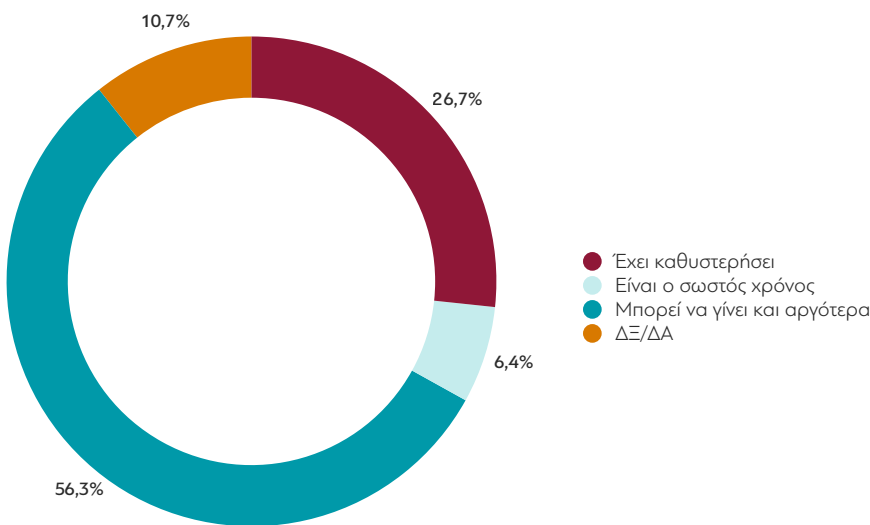
Περισσότεροι από 7 στους 10 ερωτηθέντες (71,3%) έχουν αρνητικά ή μάλλον αρνητικά συναισθήματα για την απόφαση της απολιγνιτοποίησης, ποσοστό που αγγίζει τους 9 στους 10 στον δήμο Εορδαίας (88,8%). Αντίθετα, το 21,7% του συνόλου των ερωτηθέντων από όλους τους δήμους των τριών λιγνιτικών περιφερειακών ενοτήτων αντιμετωπίζουν θετικά ή μάλλον θετικά την επικείμενη αλλαγή του παραγωγικού μοντέλου των λιγνιτικών περιοχών, ενώ η πιο θετική στάση παρατηρείται στον δήμο Φλώρινας με 25,9%.

Διάγραμμα 9. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Εσείς προσωπικά έχετε θετικά ή αρνητικά συναισθήματα για το κλείσιμο των λιγνιτικών εγκαταστάσεων της ΔΕΗ;»

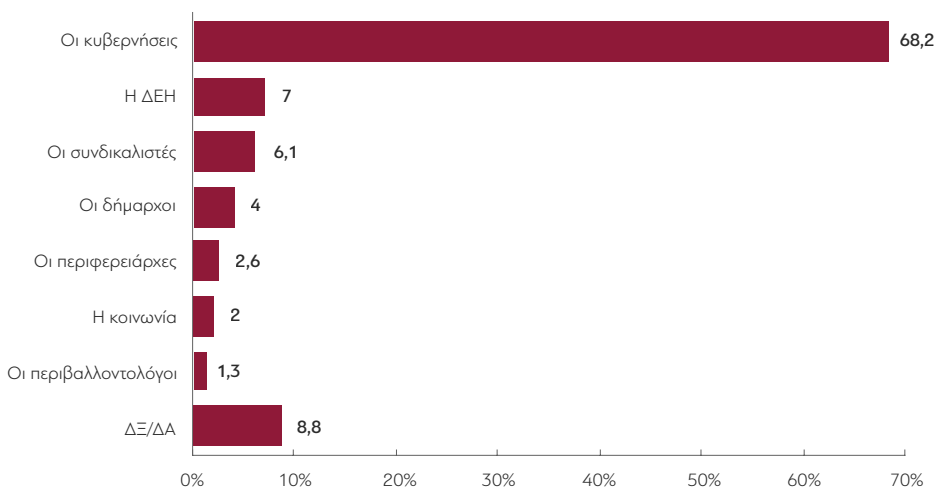
Τα αρνητικά συναισθήματα απέναντι στην απόφαση της απολιγνιτοποίησης για το 71,3% των ερωτηθέντων σε συνδυασμό με το ότι μόλις το 6,5% αναγνωρίζει το γεγονός ότι οι λιγνιτικές μονάδες παράγουν πλέον πολύ ακριβό ρεύμα, ενδεχομένως να ερμηνεύει ότι το 56,3% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι η παύση της λιγνιτικής δραστηριότητας μπορεί να γίνει και αργότερα, ποσοστό που φτάνει στο 64,5% στην Π.Ε. Κοζάνης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το 56,8% των πολιτών σε δήμους της Π.Ε. Αρκαδίας που δεν σχετίζονται τόσο άμεσα με τη λιγνιτική δραστηριότητα όσο ο δήμος Μεγαλόπολης, θεωρούν ότι η απολιγνιτοποίηση έχει καθυστερήσει. Το ποσοστό αυτό πέφτει σε μόλις 26,7% στις τρεις περιφερειακές ενότητες συνδυαστικά ενώ μεταξύ των πέντε λιγνιτικών δήμων, ο δήμος Φλώρινας και ο δήμος Αμυνταίου έχουν ποσοστά μεγαλύτερα του συνδυαστικού μέσου όρου με 29,7% και 26,8%, αντίστοιχα.

Διάγραμμα 10. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Εσείς πιστεύετε ότι η απολιγνιτοποίηση έπρεπε να έχει γίνει νωρίτερα, είναι τώρα ο σωστός χρόνος ή μπορεί να γίνει και αργότερα;»

Στις κυβερνήσεις αποδίδουν οι πολίτες των λιγνιτικών περιοχών το συντριπτικά μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης (68,2%) για την καθυστέρηση στον σχεδιασμό της μετάβασης στη μεταλιγνιτική περίοδο με το ποσοστό αυτό να αγγίζει το 79% στον δήμο Εορδαίας. Αντίθετα οι πολίτες θεωρούν άμοιρη ευθυνών την τοπική αυτοδιοίκηση, ενώ το 7% και το 6,1% των ερωτηθέντων επέλεξαν τη ΔΕΗ και τους συνδικαλιστές, αντίστοιχα, ως βασικούς υπεύθυνους για την ολιγωρία μπροστά στις εξελίξεις.

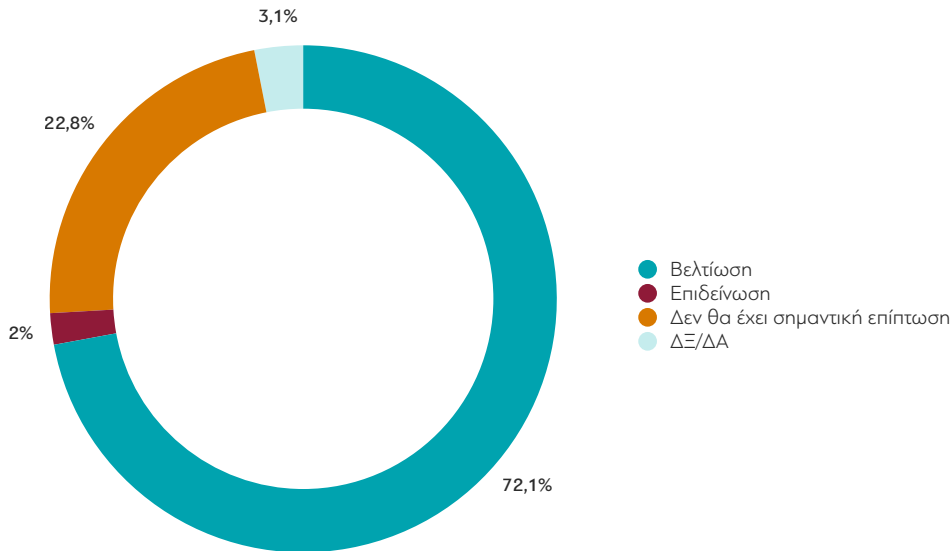
Διάγραμμα 11. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Πολλοί υποστηρίζουν ότι τα προβλήματα του λιγνίτη στην παραγωγή ηλεκτρισμού ήταν φανερά εδώ και 10 χρόνια τουλάχιστον, ωστόσο δεν είχε γίνει κάποια προετοιμασία για τη μετάβαση στην εποχή που δεν θα παράγουμε πια λιγνίτη. Ποιος θεωρείτε ότι ευθύνεται περισσότερο για την καθυστέρηση στον σχεδιασμό της επόμενης μέρας στην περιοχή σας;»

Επιπτώσεις της απολιγνιτοποίησης

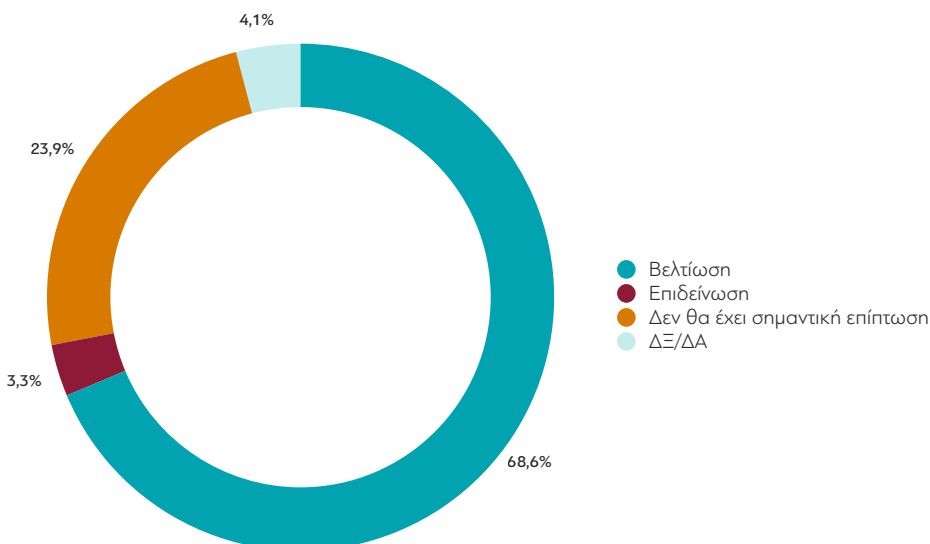
Η επιβάρυνση στην ποιότητα της ατμόσφαιρας που προκαλείται από τις εκπομπές σκόνης, οξειδίων του αζώτου, διοξειδίου του θείου, βαρέων μετάλλων, διοξινών, φουρανίων και άλλων αέριων ρύπων λόγω της καύσης λιγνίτη είναι αναμφισβήτητη. Οι κάτοικοι των λιγνιτικών περιοχών έχουν γνωρίσει τις συνέπειες, πιο κοντά και συχνά δραματικά από οποιονδήποτε. Το 72% των πολιτών αναγνωρίζουν τη θετική επίπτωση που θα έχει η απολιγνιτοποίηση στην ποιότητα της ατμόσφαιρας. Την ίδια στιγμή όμως, σχεδόν 1 στους 4 πολίτες των λιγνιτικών περιοχών θεωρεί ότι η παύση της λιγνιτικής δραστηριότητας δεν θα έχει σημαντική επίπτωση ή ακόμη και ότι θα επιδεινώσει την ποιότητα της ατμόσφαιρας. Το ποσοστό αυτό φτάνει στο 35% στον δήμο Μεγαλόπολης και στο 30,9% στον δήμο Εορδαίας αλλά και τους μη λιγνιτικούς δήμους της Π.Ε. Κοζάνης.

Διάγραμμα 12. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στην ποιότητα της ατμόσφαιρας;»

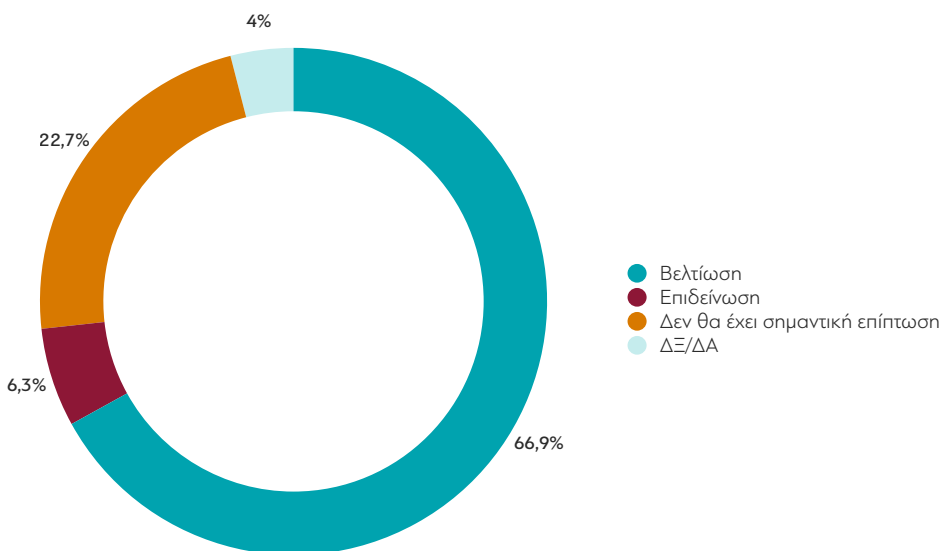
Παρόμοιες είναι και οι απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με τις επιπτώσεις της απολιγνιτοποίησης στη δημόσια υγεία. Παρά το πλήθος των μελετών που συνδέουν την κακή ποιότητα της ατμόσφαιρας με την επιβάρυνση της δημόσιας υγείας, το 27,2% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η δημόσια υγεία δεν θα επηρεαστεί θετικά από το κλείσιμο των λιγνιτικών μονάδων ή ακόμα και ότι θα χειροτερεύσει, με το ποσοστό να είναι και πάλι μεγαλύτερο στον δήμο Μεγαλόπολης (38,1%), τους μη λιγνιτικούς δήμους της Π.Ε. Κοζάνης (33,4%) και τον δήμο Εορδαίας (32,8%).

Διάγραμμα 13. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στη δημόσια υγεία;»

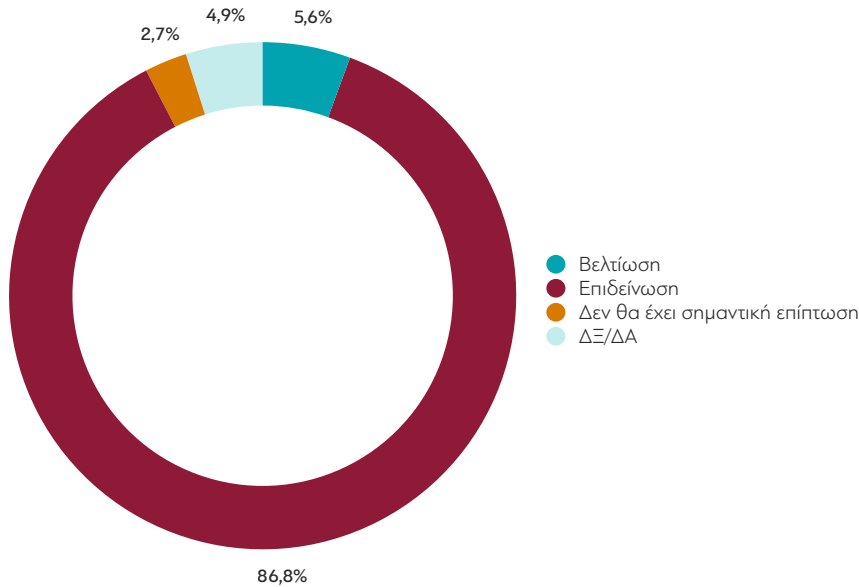
Σχεδόν ταυτόσημα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν στις επιπτώσεις της απολιγνιτοποίησης στο φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής. Βελτίωση αναμένουν 2 στους 3 πολίτες των λιγνιτικών περιοχών, το 22,7% των ερωτηθέντων δεν αναμένει κάποια σημαντική επίπτωση ενώ το 6,3% αναμένει επιδείνωση στο φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής στις λιγνιτικές περιοχές.

Διάγραμμα 14. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στο φυσικό περιβάλλον και την ποιότητα ζωής;»

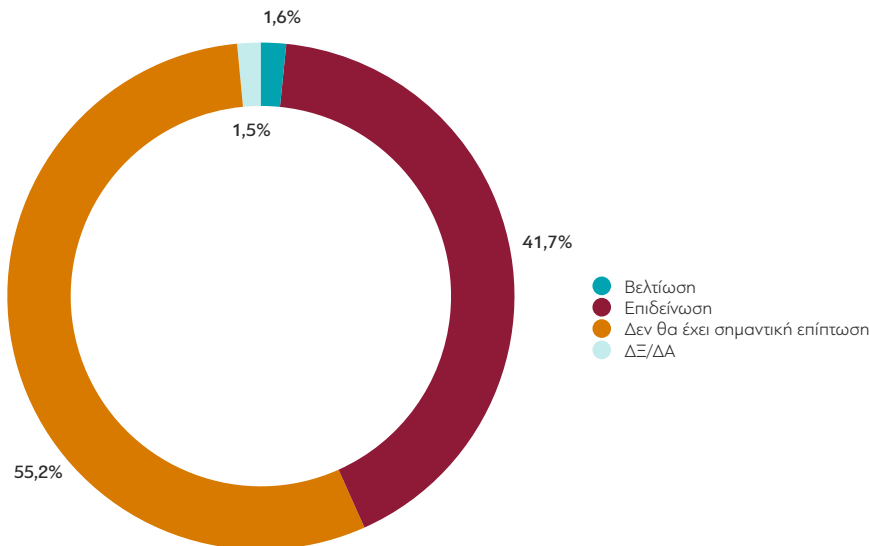
Κι ενώ η πλειοψηφία των πολιτών αναγνωρίζει ότι θα υπάρξει βελτίωση στην ποιότητα της ατμόσφαιρας και το φυσικό περιβάλλον, συγχρόνως θεωρούν ότι οι επιπτώσεις στην οικονομία θα είναι ολέθριες. Με αυτόν τον τρόπο καταγράφεται έμμεσα η εξάρτηση που έχει η τοπική οικονομία από τη λιγνιτική δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα, η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών στις τρεις λιγνιτικές περιφέρειες (86,8%) θεωρεί ότι η απολιγνιτοποίηση θα έχει ολέθριες επιπτώσεις στην τοπική οικονομία με το ποσοστό αυτό να φτάνει στο 97,7% στον δήμο Εορδαίας. Η απαισιοδοξία αυτή σχετικά με τις οικονομικές προοπτικές των λιγνιτικών περιοχών ξεπερνά το ποσοστό του 71,3% των ερωτηθέντων που έχουν αρνητικά ή μάλλον αρνητικά συναισθήματα σχετικά με την απόφαση της απολιγνιτοποίησης, αποδεικνύοντας πως ακόμα και σημαντικό ποσοστό αυτών που βλέπουν θετικά την προοπτική της απολιγνιτοποίησης θεωρούν ότι ο δρόμος της μετάβασης θα είναι από πολύ δύσκολος έως αδύνατος, άποψη που συχνά αποτυπώνεται στον δημόσιο διάλογο στα τοπικά ΜΜΕ.

Διάγραμμα 15. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής;»

Η παραπάνω εκτίμηση των κατοίκων των λιγνιτικών περιοχών δεν εξηγείται από την επίδραση που αναμένουν να έχει στα εισοδήματά τους η απολιγνιτοποίηση, καθώς μόλις το 41,7% αναμένει επιδείνωση, ποσοστό χαμηλότερο ακόμα και από το 44,1% των ερωτηθέντων που δηλώνουν ότι σήμερα τα εισοδήματά τους εξαρτώνται αρκετά ή πολύ από τη λιγνιτική δραστηριότητα. Το ποσοστό των κατοίκων που αναμένουν επιδείνωση στα εισοδήματά τους λόγω απολιγνιτοποίησης αυξάνεται στο 66,3% στον δήμο Εορδαίας και το 61,4% στον δήμο Μεγαλόπολης, ποσοστά συγκρίσιμα με τα αντίστοιχα αυτών των εισοδημάτων που σήμερα εξαρτώνται αρκετά ή πολύ από τον λιγνίτη (74,2% και 66,5%, για δήμο Εορδαίας και Μεγαλόπολης αντίστοιχα).

Διάγραμμα 16. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Τι επιπτώσεις θεωρείτε ότι θα έχει η απολιγνιτοποίηση στο εισόδημα του νοικοκυριού σας;»

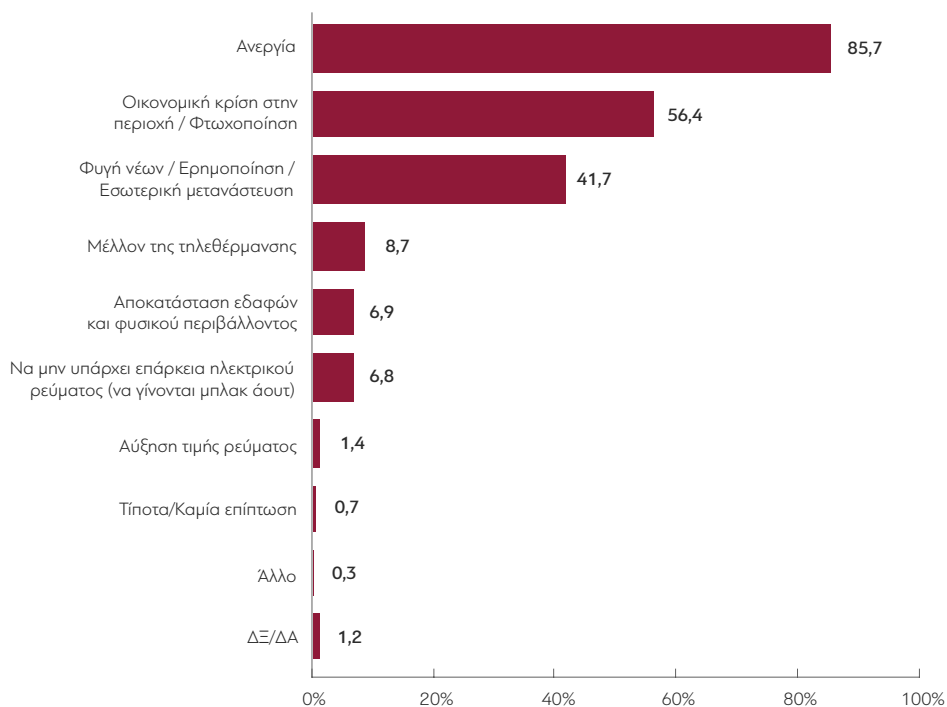

Η απαισιόδοξη οπτική των κατοίκων των λιγνιτικών περιοχών ως προς τις οικονομικές προοπτικές της μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή αποτυπώνεται και στις απαντήσεις στο ερώτημα σχετικά με τα μεγαλύτερα προβλήματα που αναμένεται να προκύψουν από την απολιγνιτοποίηση. Το 85,7% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι η ανεργία θα είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα, το 56,4% ότι η οικονομική κρίση είναι αναπόφευκτη και το 41,7% ότι η απολιγνιτοποίηση θα οδηγήσει σε ερημοποίηση λόγω περαιτέρω φυγής των νέων, και μάλιστα σε περιφέρειες όπως η Δυτική Μακεδονία που ήδη συγκαταλέγεται στις κορυφαίες στην Ευρώπη στην ανεργία των νέων. Η απαισιοδοξία αυτή των κατοίκων των λιγνιτικών περιοχών εξάλλου εκφράζεται τόσο από τα τοπικά ΜΜΕ όσο και από τα κόμματα της αντιπολίτευσης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το χαμηλό ποσοστό που συγκεντρώνει το μέλλον της τηλεθέρμανσης παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα ζήτημα που απασχολεί έντονα τα τοπικά ΜΜΕ από τη στιγμή που αποφασίστηκε η πλήρης απεξάρτηση της χώρας από τον λιγνίτη τον Σεπτέμβριο του 2019. Μια πιθανή εξήγηση είναι ότι οι πολίτες θεωρούν ότι το ζήτημα διευθετήθηκε μετά τη σχετική συμφωνία κυβέρνησης και δημάρχων και τη συνοπτική αποτύπωση της λύσης στο ΣΔΑΜ.

Επίσης το επιχείρημα των υποστηρικτών της συνέχισης του λιγνιτικού μοντέλου ηλεκτροπαραγωγής ότι η απολιγνιτοποίηση θα οδηγήσει σε προβλήματα ενεργειακής επάρκειας δεν φαίνεται να βρίσκει ανταπόκριση ανάμεσα στους πολίτες των λιγνιτικών περιοχών αφού μόλις το 6,8% των ερωτηθέντων το επέλεξε ανάμεσα στα βασικότερα προβλήματα που θα συνοδεύσουν την απολιγνιτοποίηση.

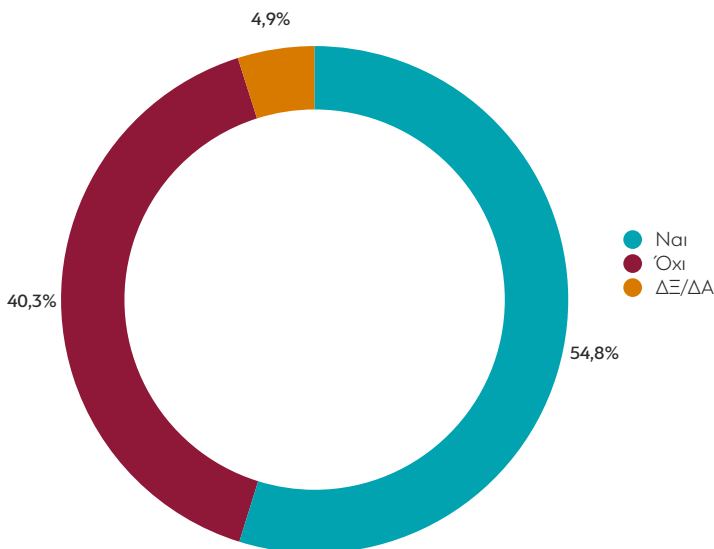
Διάγραμμα 17. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποια θεωρείτε ότι είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που πιθανόν να προκύψουν από το κλείσιμο των λιγνιτικών εργοστασίων της ΔΕΗ;»

Οικονομικοί πόροι

Μεγάλη άγνοια και σύγχυση επικρατεί σε ό,τι αφορά τους πόρους που θα διατεθούν για τον μετασχηματισμό του παραγωγικού μοντέλου των λιγνιτικών περιοχών. Περισσότερο από το 45% των πολιτών δεν γνωρίζουν τίποτε για τις εθνικές και ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις που υπάρχουν για τον σκοπό αυτό.

Διάγραμμα 18. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Γνωρίζετε ή έχετε ακούσει ότι υπάρχουν σημαντικές χρηματοδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ελληνικό κράτος για τον μετασχηματισμό της οικονομίας των λιγνιτικών περιοχών και τη μετάβαση στη μεταλιγνιτική εποχή;»

Ακόμα μεγαλύτερη σύγχυση και άγνοια επικρατεί ανάμεσα στους πολίτες των λιγνιτικών περιφερειακών ενοτήτων σε ό,τι αφορά το ύψος των διαθέσιμων πόρων. Ακόμα και ανάμεσα σε αυτούς που γνωρίζουν την ύπαρξη των χρηματοδοτήσεων, 7 στους 10 δηλώνουν καθαρά ότι δεν γνωρίζουν το ποσό, ενώ το υπόλοιπο 30% μοιράζεται σε απαντήσεις που κυμαίνονται μεταξύ ποσών που έχουν διαφορά περισσότερο από μία τάξη μεγέθους (λιγότερα από €500 εκατ. έως περισσότερα από €5 δισ.).

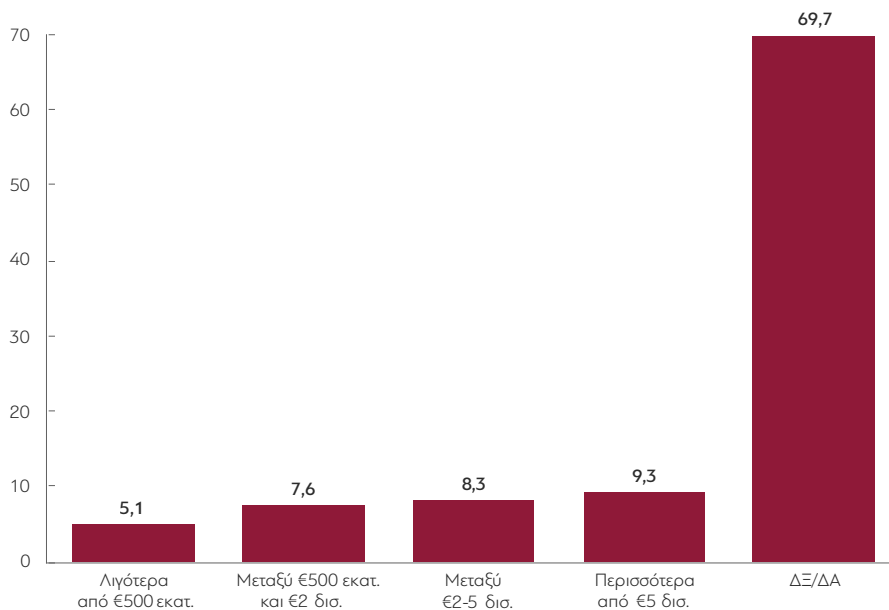
Σε αυτή τη σύγχυση καθοριστικό ρόλο έχει διαδραματίσει το γεγονός ότι το συνολικό ποσό των €5 δισ. που είναι διαθέσιμο για τη μετάβαση όλων των επιλέξιμων περιοχών στην Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων και των νησιών, έχει παρουσιαστεί από την κυβέρνηση μόλις μία φορά στις 9 Σεπτεμβρίου 2020,⁴³ ενώ συχνά έχουν παρουσιαστεί διαφορετικά ποσά λόγω

⁴³ ΥΠΕΝ, δελτίο Τύπου, 9.9.2020, "Κωστής Χατζηδάκης: 16 μεγάλες επενδύσεις σε Δυτική Μακεδονία-Μεγαλόπολη- Άνω των 5 δισ. ευρώ οι πόροι για την απολιγνιτοποίηση", <https://bit.ly/3Imjo8R>

των αλλαγών που λαμβάνουν χώρα σε ευρωπαϊκό επίπεδο κατά τα διάφορα στάδια της επεξεργασίας του Κανονισμού για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης.⁴⁴ Επιπλέον, η κυβέρνηση δεν έχει διευκρινίσει πώς θα καταμεριστεί το συνολικό ποσό ανάμεσα στις επιλέξιμες περιοχές, ούτε καν ποιες ακριβώς περιφερειακές ενότητες ή δήμοι θα χρηματοδοτηθούν από τους διαθέσιμους πόρους.

Είναι πιθανό η αβεβαιότητα γύρω από τους διαθέσιμους πόρους για κάθε λιγνιτική περιοχή να ενισχύει περαιτέρω την αμφισβήτηση, τον σκεπτικισμό και την απαισιοδοξία των τοπικών κοινωνιών σχετικά με τις προοπτικές επιτυχίας της μετάβασης η οποία αποτυπώνεται στις απαντήσεις σε προηγούμενες ερωτήσεις.

Διάγραμμα 19. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Μήπως γνωρίζετε πόσα περίπου είναι αυτά τα χρήματα;»

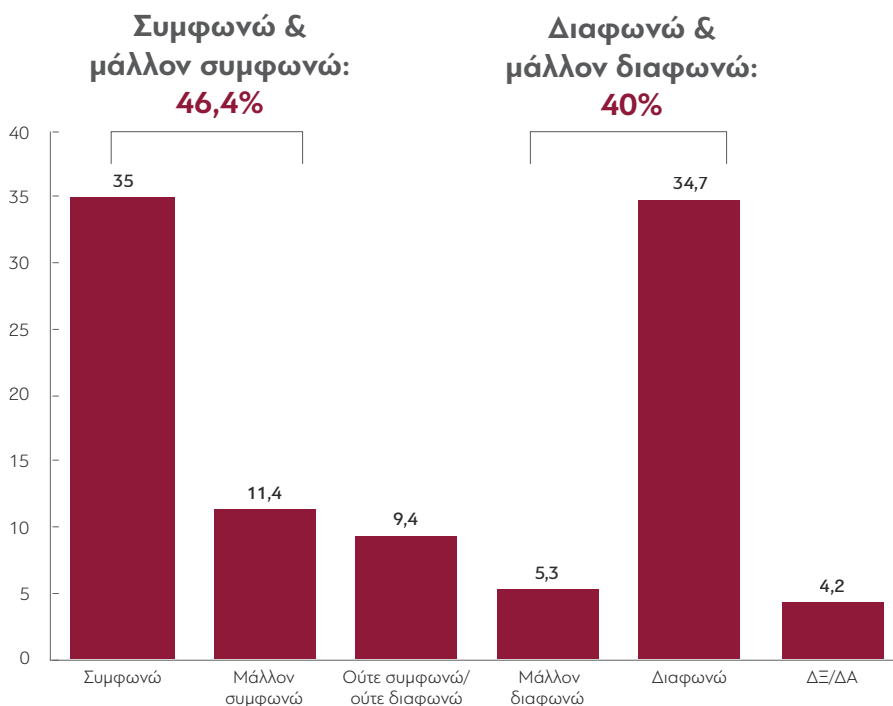

⁴⁴ Αρχικά τον Ιανουάριο του 2020 το συνολικό μέγεθος του Ευρωπαϊκού Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης ήταν €7,5 δισ. Τον Μάιο του 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την αύξηση του ποσού στα €40 δισ. για να προτείνει τον Ιούλιο του 2020 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το ποσό των €17,5 δισ.

Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης

Παρά τα αρνητικά συναισθήματα που προκάλεσε η απόφαση της απολιγνιτοποίησης (71,3%) και τη διάχυτη απαισιοδοξία σχετικά με τις προοπτικές της μετάβασης για οικονομική ανάπτυξη (86,8%), σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες (46,4%) συμφωνούν ή μάλλον συμφωνούν με την άποψη ότι η απολιγνιτοποίηση είναι μια ευκαιρία για την αλλαγή του αναπτυξιακού μοντέλου των λιγνιτικών περιοχών, αναδεικνύοντας έτσι μία διάσταση των εσωτερικών συγκρούσεων που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι των λιγνιτικών περιοχών καθώς σε άλλες απαντήσεις φαίνεται να υιοθετούν μια απαισιόδοξη οπτική για το μέλλον στη μεταλιγνιτική περίοδο. Πάνω από αυτόν τον σωρευτικό μέσο όρο κινούνται οι λοιποί μη λιγνιτικοί δήμοι της Π.Ε. Αρκαδίας (61,5%) και ο δήμος Τρίπολης (55,6%), ενώ ανάμεσα στους λιγνιτικούς δήμους, ο δήμος Φλώρινας εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό πολιτών που βλέπει την απολιγνιτοποίηση ως ευκαιρία με 52,2%. Και πάλι οι πολίτες του δήμου Εορδαίας εμφανίζουν το χαμηλότερο σχετικό ποσοστό με 30,7%.

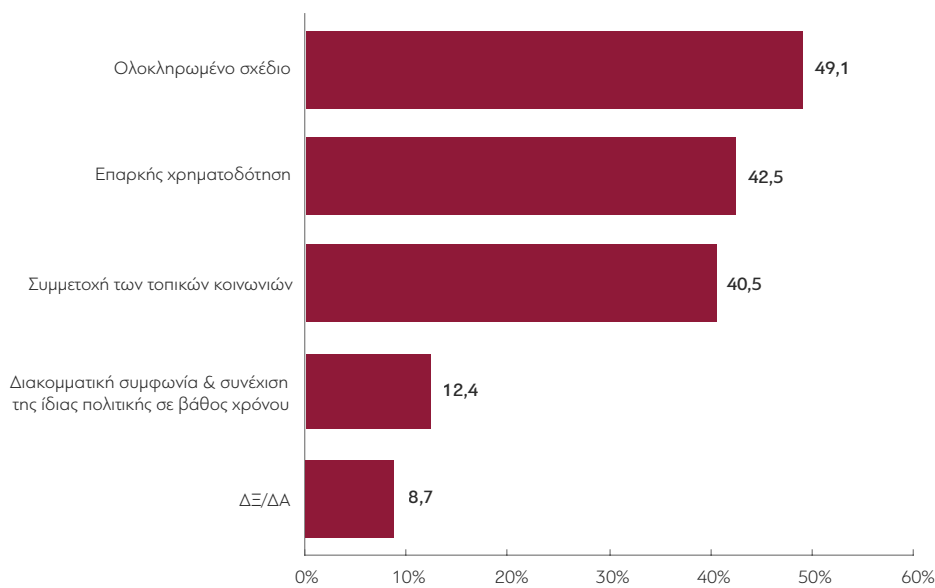
Διάγραμμα 20. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με την άποψη ότι η απολιγνιτοποίηση είναι μια ευκαιρία για αλλαγή του αναπτυξιακού μοντέλου της περιοχής σας;»

Οι πολίτες των λιγνιτικών περιοχών θεωρούν ότι οι πλέον σημαντικές προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη μετάβαση είναι η ύπαρξη ολοκληρωμένου σχεδίου (49,1%), η επαρκής χρηματοδότηση (42,5%) αλλά και η συμμετοχή

των τοπικών κοινωνιών (40,5%) στην υλοποίηση της μετάβασης. Λιγότερο σημαντική (12,4%) θεωρούν οι πολίτες την ύπαρξη διακομματικής συμφωνίας και συνέχισης της ίδιας πολιτικής στην εξορισμού μακροχρόνια πορεία της μετάβασης.

Διάγραμμα 21. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποια θεωρείτε ότι είναι τα πιο σημαντικά στοιχεία ώστε να είναι επιτυχημένη η μετάβαση της περιοχής σας στην μεταλιγνιτική εποχή; (Εως 2 απαντήσεις)»

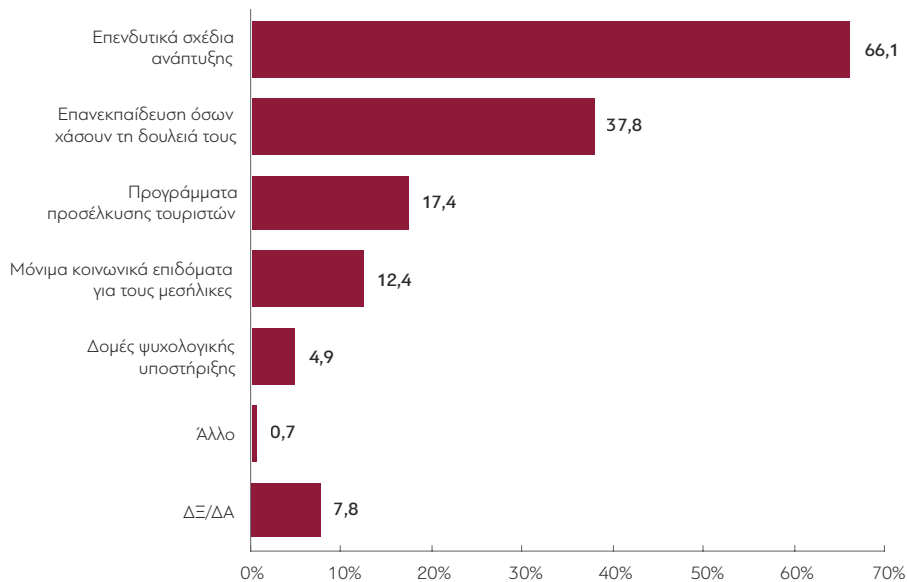

Σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο των σχεδίων Δίκαιης Μετάβασης, 2 στους 3 πολίτες των λιγνιτικών περιοχών θεωρούν την ύπαρξη επενδυτικών σχεδίων ανάπτυξης ως το πιο σημαντικό στοιχείο. Το 37,8% εκτιμά ότι η επανακατάρτιση των εργαζομένων στη λιγνιτική βιομηχανία και συναφείς οικονομικές δραστηριότητες πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα του σχεδίου μετάβασης, αλλά και η ανάπτυξη του τουρισμού σε ποσοστό 17,4%. Μικρότερη έμφαση (12,4%) δίνεται στην απευθείας στήριξη μέσω μόνιμων κοινωνικών επιδομάτων αλλά και στην ψυχολογική στήριξη των τοπικών κοινωνιών (4,9%). Το τελευταίο έχει ενδιαφέρον καθώς έχουν παρατηρηθεί και μελετηθεί επιστημονικά οι ψυχολογικές επιπτώσεις στις τοπικές κοινωνίες που προκύπτουν από την παύση της εξορυκτικής δραστηριότητας,⁴⁵ ενώ σε χώρες όπως ο Καναδάς, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι ΗΠΑ έχουν ανακύψει θέματα ψυχικής υγείας και στις νεότερες γενιές.⁴⁶ Ωστόσο, φαίνεται ότι οι ίδιοι οι πολίτες δεν τα αναγνωρίζουν.

⁴⁵ B. Pini, R. Mayes and P. McDonald (2010) "The emotional geography of a mine closure: a study of the Ravensthorpe nickel mine in Western Australia", *Social & Cultural Geography*, Vol. 11, pp. 559-574.

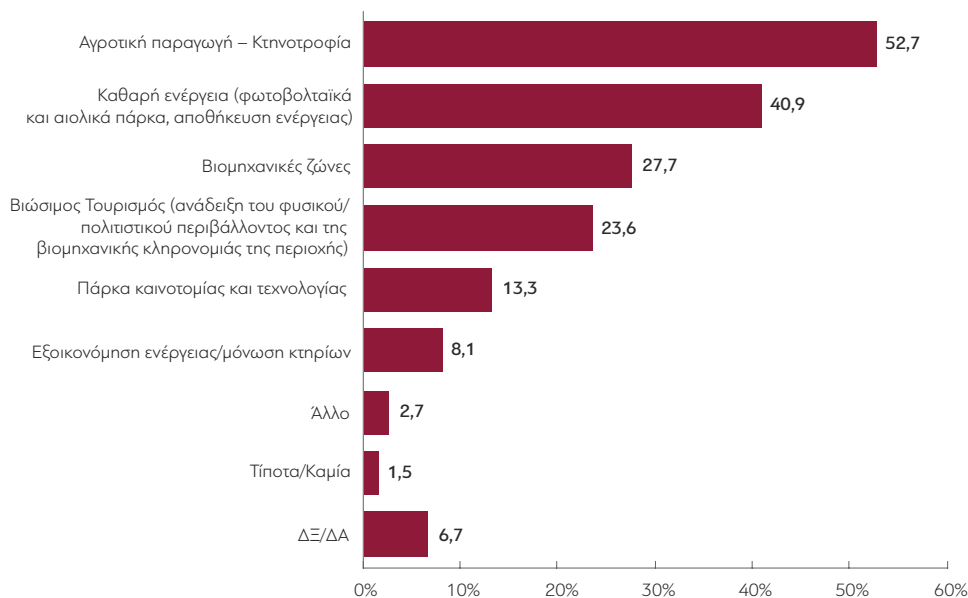
⁴⁶ A.J. Avery, D.S. Betts, A. Whittington, T.B. Heron, S.H. Wilson and J.P. Reeves (1998), "The mental and physical health of miners following the 1992 national pit closure program: a cross sectional survey using General Health Questionnaire GHQ-12 and Short Form SF-36", *Public Health (Nature)*, Vol. 112, p. 169.

Διάγραμμα 22. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα σημαντικότερα μέτρα που πρέπει να έχει ένα σχέδιο απολιγνιτοποίησης; (Έως 2 απαντήσεις)»

Η αγροτική παραγωγή και η κτηνοτροφία συγκεντρώνουν τις περισσότερες προτιμήσεις (52,7%) ανάμεσα στους ερωτηθέντες σχετικά με το είδος των οικονομικών δραστηριοτήτων που πρέπει να αναπτυχθούν στις λιγνιτικές περιοχές στο πλαίσιο της μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή. Η ανάπτυξη υποδομών καθαρής ενέργειας, όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (αιολικά, φωτοβολταϊκά) και οι τεχνολογίες αποθήκευσης ενέργειας στις οποίες δίνει ιδιαίτερη έμφαση το ΣΔΑΜ, βρίσκονται στη δεύτερη θέση των προτιμήσεων των πολιτών με 40,9%, ενώ ακολουθούν η ανάπτυξη βιομηχανικών ζωνών με 27,7% και η ανάπτυξη τουριστικών υποδομών που θα αναδείξουν το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αλλά και την πλούσια βιομηχανική κληρονομιά των λιγνιτικών περιοχών. Τα πάρκα καινοτομίας και τεχνολογίας που επίσης περιλαμβάνονται στο ΣΔΑΜ αναγνωρίζονται ως σημαντικά για την επόμενη μέρα μόνο από το 13,3% των ερωτηθέντων. Τέλος, παρά τις πολύ μεγάλες δυνατότητες που υπάρχουν στις λιγνιτικές περιοχές για εξοικονόμηση ενέργειας με έργα ενεργειακής αναβάθμισης του κτηριακού αποθέματος και τον σημαντικό ρόλο τους στη δημιουργία θέσεων εργασίας και τοπικά προστιθέμενης αξίας, μόλις το 8,1% των ερωτηθέντων θεωρεί σημαντική την ανάπτυξη τέτοιων δραστηριοτήτων στο πλαίσιο της μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή.

Διάγραμμα 23. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Ποιες εναλλακτικές οικονομικές δραστηριότητες θεωρείτε ότι μπορούν και πρέπει να αναπτυχθούν στην περιοχή σας; (Εως 3 επιλογές)»

Δημόσια διαβούλευση και Διακυβέρνηση

Παρά τη σημασία που προσδίδουν οι πολίτες στη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή, παραπάνω από το 50% δεν γνωρίζει την ύπαρξη διαβούλευσης για το ΣΔΑΜ που παρουσίασε η κυβέρνηση πρώτη φορά στις αρχές Σεπτεμβρίου και έθεσε σε δημόσια διαβούλευση μεταξύ 2 Οκτωβρίου και 10 Νοεμβρίου. Το ποσοστό των πολιτών που γνωρίζουν για τη διαβούλευση είναι αυξημένο στην Π.Ε. Κοζάνης αγγίζοντας το 59% ενώ ποσοστά 47,4% και 43,3% καταγράφονται στην Π.Ε. Φλώρινας και Αρκαδίας αντίστοιχα.

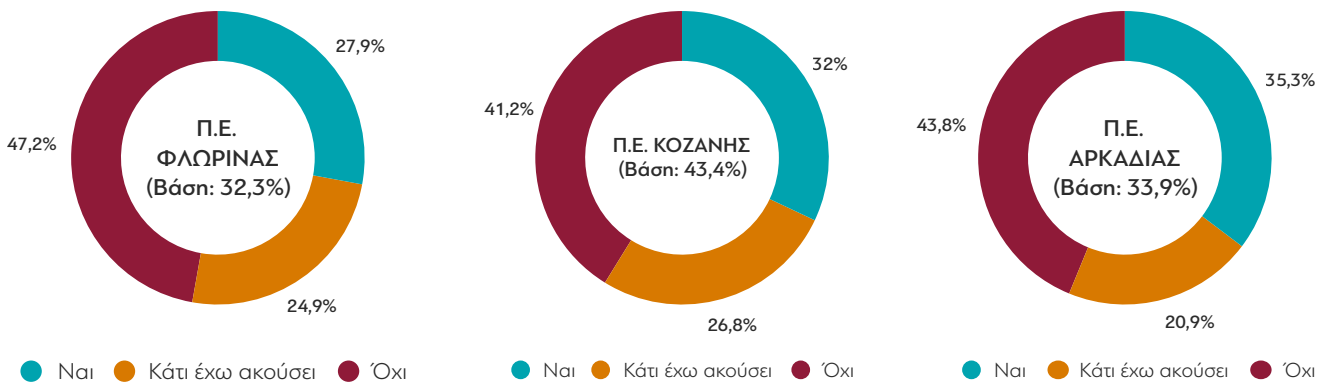
Διάγραμμα 24. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Γνωρίζετε ότι γίνεται δημόσια διαβούλευση για το θέμα της μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή, δηλαδή πως οι περιοχές που παράγουν λιγνίτη θα προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, με βάση το σχέδιο της κυβέρνησης;»

Τα υψηλά επίπεδα άγνοιας των ερωτηθέντων σχετικά με την ύπαρξη διαβούλευσης συνοδεύονται και από επίσης υψηλά ποσοστά άγνοιας σχετικά με το περιεχόμενο του ΣΔΑΜ. Ακόμα και ανάμεσα στους πολίτες που ξέρουν ότι γίνεται δημόσια διαβούλευση για το ΣΔΑΜ (36,3% του συνόλου) μόλις το 56,2% αισθάνεται ότι γνωρίζει ή έχει τουλάχιστον ακούσει τις βασικές προτάσεις του σχεδίου, με το ποσοστό αυτό να διαφοροποιείται πολύ λίγο ανάμεσα στις τρεις περιφερειακές ενότητες. Τα αποτελέσματα αυτά ενδεχομένως σχετίζονται με το γεγονός ότι ο δημόσιος διάλογος στις λιγνιτικές περιοχές εξακολουθεί ακόμα να περιστρέφεται κυρίως γύρω από την ορθότητα της απόφασης απολιγνιτοποίησης, ενώ ελάχιστοι είναι εκείνοι που καταθέτουν δημοσίως σκέψεις και ιδέες σχετικά με την επόμενη μέρα στις λιγνιτικές περιοχές. Σημαντικό ρόλο ενδέχεται επίσης να έχει παίξει η προσέγγιση top-down την οποία ακολούθησε η κυβέρνηση στην κατάρτιση του ΣΔΑΜ για τις δύο λιγνιτικές περιοχές με περιορισμένο αριθμό εκδηλώσεων ενημέρωσης και διαβούλευσης με τις τοπικές κοινωνίες, σε συνδυασμό με

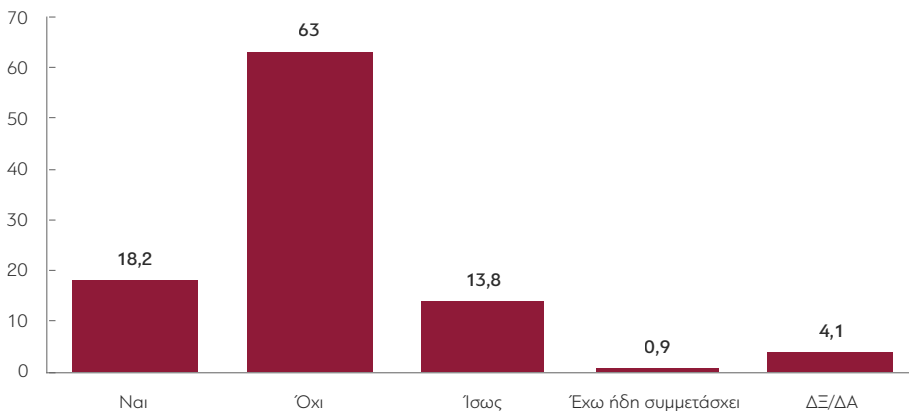
τους περιορισμούς που επέβαλε στη διοργάνωση τέτοιων εκδηλώσεων η κρίση του κορωνοϊού.

Διάγραμμα 25. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Μήπως γνωρίζετε τι περιλαμβάνει αυτό το σχέδιο;»

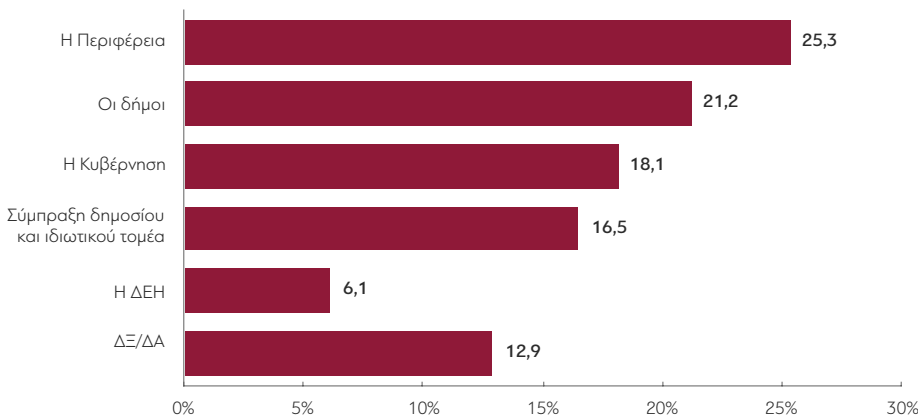
Φυσικό επακόλουθο της άγνοιας σχετικά με την ύπαρξη δημόσιας διαβούλευσης και το περιεχόμενο του ΣΔΑΜ που καταγράφηκε στις απαντήσεις των παραπάνω ερωτήσεων, είναι ότι μόλις το 32% των ερωτηθέντων που γνώριζαν για τη δημόσια διαβούλευση που ολοκληρώθηκε στις 10 Νοεμβρίου είχαν σκοπό να συμμετάσχουν (σίγουρα ή ίσως). Πράγματι, από τα 85 σχόλια που κατατέθηκαν στη δημόσια διαβούλευση που ολοκληρώθηκε στις 10 Νοεμβρίου, οι περισσότερες απαντήσεις προέρχονται από θεσμικούς φορείς και άλλους εταίρους παρά από μεμονωμένους πολίτες.

Διάγραμμα 26. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Εσείς σκοπεύετε να συμμετάσχετε σε αυτή τη δημόσια διαβούλευση που διαρκεί ως τις 10 Νοεμβρίου;»

Στο κομβικό ζήτημα της διακυβέρνησης της μετάβασης στη μεταλιγνιτική εποχή, οι πολίτες αποζητούν ένα λιγότερο συγκεντρωτικό μοντέλο που να στηρίζεται περισσότερο στην τοπική αυτοδιοίκηση (25,3% στην περιφέρεια και 21,2% στους δήμους) και λιγότερο στην κεντρική κυβέρνηση (18,1%) και σχεδόν καθόλου στη ΔΕΗ (6,1%). Προσεγγίζουν, δε, με σκεπτικισμό την προοπτική συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ). Η αυξημένη εμπιστοσύνη σε περιφέρειες και δήμους για τη διακυβέρνηση της διαδικασίας υλοποίησης της μετάβασης ενδέχεται να σχετίζεται με το γεγονός ότι οι πολίτες αποδίδουν πολύ μικρό μερίδιο ευθυνών στην τοπική αυτοδιοίκηση (6,6%) για τις καθυστερήσεις στον σχεδιασμό της μετάβασης θεωρώντας ότι για αυτές ευθύνονται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό (68,2%) οι καθυστερήσεις και οι λανθασμένες επιλογές των κυβερνήσεων σε ζητήματα ενεργειακής πολιτικής. Επιπλέον, η προτίμηση προς την τοπική αυτοδιοίκηση για τη διακυβέρνηση της μετάβασης είναι συνεπής και με το γεγονός ότι το 40,5% των πολιτών θεωρεί τη συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών ως μία από τις σημαντικές προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη μετάβαση. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι στη Συντονιστική Επιτροπή για την απολιγνιτοποίηση, δεν συμμετέχουν εκπρόσωποι των πέντε ενεργειακών δήμων της χώρας.

Διάγραμμα 27. Απαντήσεις στην ερώτηση: «Και τέλος ποιος πιστεύετε ότι πρέπει να έχει τον έλεγχο της υλοποίησης και τη διαχείριση των χρηματικών πόρων;»

Συμπεράσματα

Μια προσεκτική ανάγνωση των εξελίξεων της τελευταίας δεκαετίας στην ευρωπαϊκή ενεργειακή και κλιματική πολιτική φανερώνει το αδιέξοδο προς το οποίο κατευθυνόταν η ελληνική λιγνιτική βιομηχανία. Ωστόσο, η Ελλάδα δεν προσαρμόστηκε σε αυτές τις εξελίξεις με αποτέλεσμα να χαθεί πολύτιμος χρόνος για τον σχεδιασμό της δίκαιης μετάβασης των λιγνιτικών περιοχών στη μεταλιγνιτική εποχή και οι τοπικές κοινωνίες να βρεθούν σε μεγάλο βαθμό αιφνιδιασμένες. Με βάση τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, οι πολίτες των λιγνιτικών περιοχών καταλογίζουν το μεγαλύτερο μερίδιο των ευθυνών για τις καθυστερήσεις και την αδυναμία κατανόησης των εξελίξεων στις ελληνικές κυβερνήσεις και όχι στην τοπική αυτοδιοίκηση ή τη ΔΕΗ.

Σε ό,τι αφορά την ίδια την απόφαση για πλήρη απολιγνιτοποίηση έως το 2028 που εξακολουθεί να απασχολεί τον δημόσιο διάλογο στις λιγνιτικές περιοχές, οι πολίτες αντιλαμβάνονται τη σημασία της απόφασης για το περιβάλλον και το κλίμα. Όμως, δεν φαίνεται να έχουν κατανοήσει πλήρως το οικονομικό και μη αναστρέψιμο αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει η ελληνική λιγνιτική βιομηχανία και τη σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στα δύο, καθώς λόγω της υψηλής κλιματικής φιλοδοξίας της ΕΕ-27, αναθεωρήθηκε το ΕΣΕΔΕ και αυξήθηκε το κόστος των δικαιωμάτων εκπομπών ρύπων. Αντίθετα σημαντική μερίδα των πολιτών θεωρεί ότι η απόφαση λήφθηκε για να εξυπηρετήσει συμφέροντα της βιομηχανίας ορυκτού αερίου.

Η απόφαση της απολιγνιτοποίησης προκαλεί στους περισσότερους πολίτες των λιγνιτικών περιοχών αρνητικά συναισθήματα ενώ σε ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό, οι πολίτες εμφανίζονται ιδιαίτερα απαισιόδοξοι σχετικά με το μέλλον των τοπικών οικονομιών, την αναμενόμενη αύξηση της ανεργίας και τη φυγή των νέων. Η στάση αυτή είναι ευρεία και γενικευμένη και δεν περιορίζεται μόνο στους πολίτες των οποίων το οικογενειακό ή προσωπικό εισόδημα σχετίζεται με τη λιγνιτική δραστηριότητα. Είναι όμως κατανοητή δεδομένης της μεγάλης εξάρτησης των δύο λιγνιτικών περιοχών της χώρας από τη λιγνιτική δραστηριότητα.

Αναμφισβήτητα ο μετασχηματισμός των τοπικών οικονομιών στις βαθιά εξαρτημένες από τον λιγνίτη περιφέρειες της χώρας αποτελεί ένα αντικειμενικά δύσκολο εγχείρημα. Όμως μια πιθανή ερμηνεία για την έκταση των αρνητικών συναισθημάτων και της απαισιοδοξίας για το μέλλον σχετίζεται με το γεγονός ότι περισσότερο από 13 μήνες μετά την ανακοίνωση της πλήρους απεξάρτησης από τον λιγνίτη, ο δημόσιος διάλογος στις λιγνιτικές περιοχές

εξακολουθεί να περιστρέφεται γύρω από την ορθότητα της επιλογής και τις πιθανότητες αναστροφής της και όχι γύρω από την επόμενη μέρα μετά το τέλος του λιγνίτη. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι περίπου 1 στους 2 πολίτες των λιγνιτικών περιοχών χαρακτηρίζει την απολιγνιτοποίηση ως ευκαιρία για αλλαγή του τοπικού αναπτυξιακού μοντέλου και ότι η πλειονότητα των πολιτών φαίνεται να έχει μία σαφή εικόνα για τους σημαντικότερους τομείς της οικονομίας που πρέπει να αναπτυχθούν στο πλαίσιο του αναπροσανατολισμού των τοπικών οικονομιών προς βιώσιμη κατεύθυνση, προτάσσοντας την αγροτική παραγωγή και την ανάπτυξη καθαρών μορφών ενέργειας και τεχνολογιών αποθήκευσης ως βασικές προτεραιότητες.

Το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης που τέθηκε σε διαβούλευση θέτει αυτούς τους τομείς ως τομείς προτεραιότητας. Ωστόσο, λίγοι πολίτες γνωρίζουν την ύπαρξη δημόσιας διαβούλευσης για το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης που συνέταξε η κυβέρνηση και ακόμα λιγότεροι γνωρίζουν τις βασικές προτάσεις που αυτό περιλαμβάνει. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι κατατέθηκαν μόλις 85 σχόλια στη δημόσια διαβούλευση που έληξε στις 10 Νοεμβρίου, ένας μικρός αριθμός των οποίων προερχόταν από πολίτες.

Επιπλέον, επικρατεί μεγάλη σύγχυση γύρω από το ύψος των διαθέσιμων πόρων για τις λιγνιτικές περιοχές, γεγονός που πιθανόν εντείνει την αμφισβήτηση των κατοίκων για τις προοπτικές επιτυχίας της μετάβασης. Η αρνητική στάση των πολιτών ενδεχομένως να σχετίζεται και με τον κεντρικά ελεγχόμενο τρόπο με τον οποίο καταρτίστηκε το ΣΔΑΜ, δεδομένου ότι θεωρούν τη συμμετοχή της κοινωνίας ως μία από τις κορυφαίες προϋποθέσεις για την επιτυχία της μετάβασης μαζί με την ύπαρξη ολοκληρωμένου σχεδίου και πόρων ικανών για την υλοποίησή του.

Με δεδομένο το ενδιαφέρον της τοπικής κοινωνίας για συμμετοχή στη διαμόρφωση και την υλοποίηση του σχεδίου που θα καθορίσει το μέλλον των λιγνιτικών περιοχών, η διακυβέρνηση της μετάβασης ανάγεται σε κομβικό ζήτημα. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει κατατεθειμένη πρόταση από την κυβέρνηση για το σχήμα που θα αναλάβει το δύσκολο έργο της μετάβασης. Οι πολίτες, πάντως, φαίνεται να δείχνουν αυξημένη εμπιστοσύνη στην περιφέρεια και τους δήμους έναντι της κεντρικής κυβέρνησης. Η προτίμηση αυτή πιθανόν να σχετίζεται και με την άποψη της πλειοψηφίας των ερωτηθέντων ότι για τις μεγάλες καθυστερήσεις και τις λανθασμένες επιλογές που οδήγησαν στις διογκωμένες προκλήσεις τις οποίες αντιμετωπίζουν οι τοπικές κοινωνίες σήμερα, υπεύθυνες είναι κυρίως οι κυβερνήσεις και όχι η τοπική αυτοδιοίκηση.

Με βάση τα ευρήματα της έρευνας κρίνεται απαραίτητη μια μεγάλη και συστηματική εκστρατεία ενημέρωσης των πολιτών των λιγνιτικών περιοχών γύρω από τις προτάσεις που έχουν κατατεθεί στον δημόσιο διάλογο για την

ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως και η αποσαφήνιση του ύψους και της πηγής των πόρων που θα διατεθούν για την υλοποίηση της μετάβασης σε βάθος χρόνου. Είναι σημαντικό οι πολίτες να λάβουν αξιόπιστη και εύληπτη πληροφορία για τις επιλογές που υπάρχουν και να κατανοήσουν τις προοπτικές για το μέλλον.

Παράλληλα, θα πρέπει να δρομολογηθεί ένας πραγματικός, εκτεταμένος και δομημένος, ανοιχτός διάλογος, με βάση κανόνες και χωρίς πολλές επιτροπές,⁴⁷ με τους κατοίκους των λιγνιτικών περιοχών. Χρειάζονται τοπικές συζητήσεις και δυναμικές διαβουλεύσεις με εκπροσώπους τοπικών παραγωγικών δυνάμεων που δραστηριοποιούνται σε οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες δεν σχετίζονται με τον λιγνίτη. Με αυτόν τον τρόπο όχι μόνο η αγωνία των πολιτών θα αμβλυωθεί αλλά και οι ίδιοι οι πολίτες θα δουν προοπτικές συμμετοχής τους στο εγχείρημα της μετάβασης. Στην ίδια κατεύθυνση μπορεί να συμβάλλει και η ενίσχυση υγιών πρωτοβουλιών των τοπικών κοινωνιών για δημιουργία ενεργειακών κοινοτήτων που βασίζονται στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Μία ώθηση σε τέτοια σχήματα θα συμβάλλει στον μετασχηματισμό του παραγωγικού μοντέλου των λιγνιτικών περιοχών, χωρίς αυτές να απολέσουν τον ενεργειακό τους χαρακτήρα.

Επιπλέον, είναι απαραίτητη η κατάρτιση ενός μόνιμου, πολυσυμμετοχικού σχήματος διακυβέρνησης για τη μετάβαση στη μεταλιγνιτική εποχή, το οποίο θα λειτουργεί για πολλά χρόνια μετά την ολοκλήρωση του σχεδιασμού ανεξάρτητα από τους εκάστοτε πολιτικούς συσχετισμούς, με συμμετοχή εκπροσώπων των δήμων, των τοπικών κοινωνιών και της κοινωνίας των πολιτών για να αυξηθεί η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην υπόθεση της μετάβασης. Η αυξημένη κοινωνική συμμετοχή άλλωστε αποτελεί χαρακτηριστικό διαφόρων επιτυχημένων παραδειγμάτων μετάβασης όπως αυτό της Ρηνανίας στη Γερμανία και προϋπόθεση για πρόσβαση των κρατών-μελών στους πόρους του Ευρωπαϊκού Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης.

⁴⁷ Europe Beyond Coal, WWF, The Green Tank, CEE Bankwatch Network, Polish Green Network, Greenpeace, CDE, E3G. 2019, Ιούλιος. Seven Golden Rules for open and inclusive just transition planning at the regional level. <https://bit.ly/2lRz5qu>

diaNEOsis

diaNEOsis

dianeosis_org

diaNEOsis

diaNEOsis

διαNEOsis

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΛΥΣΗΣ